

UDK 17.026.2.000.28:266.3 "01"/20"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 05/04

SOLIDARNOST IZ PERSPEKTIVE KRŠĆANSKE DUHOVNOSTI: OD OTAČKOG DOBA DO NAŠEGA VREMENA

Nikola VUKOJA, Zagreb

Sažetak

Autor u svom radu o solidarnosti iz perspektive kršćanske duhovnosti ističe teologalno-antropološki vid solidarnosti kako ga nalazimo u Bibliji i u otačkom teološkom promišljanju. Naime, solidarnost koja se uspostavlja između Boga i čovjeka te između ljudi međusobno ima svoje uporište u čovjekovoj strukturi odnosnosti, a zajedništvo s Bogom – koje je u korijenu svih odnosa čovjeka prema drugim ljudima i prema svemu stvorenom – jest temeljem i modelom svakog drugog oblika solidarnosti. Na temelju otačkih tekstova pokazuje kako se pod solidarnošću razumijeva životni stav pojedinca i čovječanstva koji promiče zajedničko dobro shvaćeno kao razvoj i rast cijeloga čovjeka i svijetu ljudi, a ne prihvaća logiku podjele i nadmoći, pohlepe na račun drugoga. Sva kršćanska duhovnost i sav vjernički život, od apostolskih vremena do danas, imaju svoje uporište u Bibliji, bez koje se ne mogu ispravno razumjeti temeljne dimenzije kršćanske duhovnosti. No, to nije posve dovoljno jer mi kršćani vjerujemo da »božanske riječi rastu zajedno s onim tko ih čita« (sv. Grgur Veliki), a pogotovo s onim tko ih ozbiljno i velikodušno živi, te je i sama biblijska poruka obogaćena evangeoskim životom tolikih kršćana kako to zorno pokazuju i dokazuju primjeri raznovrsnih oblika ostvarivanja kršćanske solidarnosti kroz povijest, napose kad je riječ o svetim ocima, monaštvu i redovništvu. Aktualizacija nekih promišljanja i modela ostvarenih u povijesti kršćanstva, kako je naznačeno u 4. dijelu teksta, može itekako pomoći u današnjem teološkom promišljanju, a napose u traženju i ostvarivanju novih modela

Ključne riječi: solidarnost, čovjek, kršćanska duhovnost, djelotvorna ljubav, povijest Crkve, sveti oci, sveci, formacija za solidarnost.

0. Uvod

Današnje poimanje i vrednovanje solidarnosti je svakako jedan od važnih znakova vremena i sve se više rađa i potvrđuje nova osobna i društvena svijest o odgovornosti za druge, napose za različite kategorije potrebnika, i to ne samo na razini vjerničke odgovornosti, nego i na društvenoj, ekonomskoj i političkoj razini. Sam izričaj »solidarnost« ima više značenje, odnosno može se promatrati pod različitim vidicima, kao što su pravni, sociološki, antropološki, etički, teologalni itd.

Nas ovdje prije svega zanima teologalno-antropološki vid solidarnosti kako ga nalazimo u Bibliji, a taj je vid na neki način važniji i od onoga etičkoga. Naime, upravo vjerničko iskustvo Boga koji je solidaran s čovjekom potiče vjernika i daje mu uporište da i sam živi istinsku solidarnost s braćom ljudima. Povijest spase-nja je postupna objava samoga Boga, kojom se čovjeku sve više objavljuje kao solidarni Bog koji postupno ulazi u čovjekov život te ga u Isusu Kristu posvema prihvaća i s čovjekom uzajamno dijeli sve što je ljudsko, osim grijeha. Stvarajući čovjeka Bog ga poziva da mu bude partnerom u brižnom upravljanju svijetom (usp. Post 2,15), a ukoliko je slika Božja (usp. Post 1,26), čovjek je sugovornik što ga Bog samom sebi daruje, sugovornik koji je – jedini između svih stvorenja – kadar slušati Boga koji govori i odgovoriti mu ulazeći s njim u odnos zajedničarjenja. Solidarnost koja se tako uspostavlja između Boga i čovjeka ima svoje uporište u čovjekovoj strukturi odnosnosti, a zajedništvo s Bogom, koje je u korijenu svih odnosa čovjeka prema drugim ljudima i prema svemu stvorenju, temeljem je i modelom svakog drugog oblika solidarnosti.

Dar saveza, koji je nadišao dramu grijeha (usp. Post 3), objavljuje duboki smisao božanske solidarnosti. Taj dar postaje i zadatkom koga čovjek, želi li ostati vjeran savezu s Bogom, ne može zanemariti, a taj zadatak znači punu solidarnost i sa svim drugim stvorenjima. Ipak, konačna objava i ostvarenje solidarnosti Boga s čovjekom događa se u otajstvu utjelovljenja i pashalnoga misterija Gospodina Isusa Krista. Postajući čovjekom, Bog dokraja očituje svoju ljubav prema čovjeku (usp. Fil 2,6-8): ljubav koja ga dovodi da svoj vlastiti život daruje za čovjeka (usp. Iv 15,13) te se tako Božja solidarnost ostvaruje u dva temeljna oblika – uzajamno dijeljenje života sa svim onim što jest, što ima i što čini (biti sa) i potpuni velikodušni sebedar (biti za). Stoga je i kršćanski Bog, kojega nam je Isus Krist objavio, prije svega Ljubav i sebedarni Samodar. U tome i trinitarni misterij nalazi svoje konačno i puno značenje jer riječ je o otajstvu Boga koji živi u zajedništvu osoba koje jesu u vječnom uzajamnom samodarivanju. Bog je Ljubav ukoliko je Trojstvo¹, i Trojstvo je ukoliko je Ljubav.

Stoga i solidarnost čovjeka, ukoliko je teologalna vrijednost, uranja svoje životne korijene u samu narav Boga i znači takvo zajedništvo s drugim koje je označeno punim poštivanjem različitosti drugoga kao uzajamnog ontološkog i egzistencijalnog obogaćenja. Stoga smijemo reći da solidarnost nije naredba, nije ni samo goruća potreba sadašnjega trenutka, nego je to pitanje autentičnosti kršćanskoga života.

Ukratko, ovdje pod solidarnošću razumijevamo životni stav pojedinca i čovječanstva koji promiče zajedničko dobro shvaćeno kao razvoj i rast cijeloga

---

¹ Usp. L. BOFF, *Trinità e società*, Citt. Editr., Città di Castello, 1987.; B. FORTE, *Trinità come storia. Saggio sul Dio cristiano*, Ed. Paoline, Torino, 1985.

čovjeka i sviju ljudi, a ne prihvaća logiku podjele i nadmoći, pohlepe na račun drugoga. Riječju, ono što Ivan Pavao II. tvrdi: *Solidarnost »je čvrsta i postojana odlučnost zauzimati se za opće dobro, to jest za dobro svih i svakoga, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni. Ta se odlučnost temelji na čvrstom uvjerenju da su upravo pohlepa za dobiti i žeđ za vlašću kočnice punog razvoja ... Ta se opredjeljenja mogu pobijediti jednim dijametralno oprečnim stavom: zalaganjem za dobro bližnjega i spremnošću da, u evanđeoskom duhu, 'izgubimo sebe' radi drugoga, umjesto da ga iskoristimo, te da 'mu služimo', umjesto da ga tlačimo radi vlastite koristi«* (usp. Mt 10,40-42; 20,25; Mk 10,42-45; Lk 22,25-27)².

Iako je to bjelodano, ipak, radi boljeg razumijevanja smjera i dometa razmišljanja o solidarnosti³ u kršćanskoj duhovnosti od otačkih vremena do naših dana, smatramo potrebnim podsjetiti na to kako sva kršćanska duhovnost i sav vjernički život imaju svoje uporište u Bibliji, bez koje se ne mogu ispravno razumjeti temeljne dimenzije kršćanske duhovnosti. No ni to samo nije posve dovoljno jer mi kršćani vjerujemo da *»božanske riječi rastu zajedno s onim tko ih čita«*⁴, a pogotovo s onim tko ih ozbiljno i velikodušno živi, te smo tako uvjereni da se i sama biblijska poruka obogatila evanđeoskim životom tolikih kršćana pa tako i samu poruku možemo bolje razumjeti iz nauka i ostvarenja istinskih kršćana među koje – već po samom evanđeoskom stilu njihova života i nauka – na poseban način ubrajamo svete oce, monahe i redovničke osobe. Stoga ćemo, imajući na umu da je već i sam stil njihova života sam po sebi istinsko iskustvo solidarnosti života i stvari, ovdje svoju pažnju posvetiti kako njihovu životnom iskustvu, tako i njihovom duhovnom nauku o toj važnoj dimenziji ljudskoga i kršćanskoga života u cilju izgradnje civilizacije ljubavi⁵.

Važno je, odmah na početku, posvijestiti taj životni rast i razvoj dimenzije solidarnosti u kršćanstvu, napose u kršćanskoj duhovnosti i u konkretnim ostvarenjima te duhovnosti, jer aktualizacija nekih promišljanja i modela ostvarenih u povijesti kršćanstva može itekako pomoći u današnjem teološkom promišljanju, a napose u traženju i ostvarivanju novih modela koje danas možemo pružiti u formaciji za solidarnost u našem društvu u Hrvatskoj. To tim više što se naše stanovništvo u velikoj većini izjašnjava kršćanskim. Jasno, takvo promišljanje za

² IVAN PAVAO II., *Socijalna skrb. Sollicitudo rei socialis* 38, Enciklika, KS 1988. (od sada: SRS).

³ Poznato je kako je sam termin »solidarnost« novijega datuma, pa samim time i ne treba se zadržavati na objašnjavanju da ga izričito ne upotrebljavaju ni sveti oci ni veliki monaški i redovnički utemeljitelji, kao ni duhovni učitelji. Puno je važnije da oni veoma mnogo i često govore o sadržaju toga termina, makar se za to upotrebljavaju druge riječi.

⁴ SV. GRGUR VELIKI, *Homilia in Ezechielem, 1,7,8*: PL 76,843D: »Divina eloquia cum legente crescunt«.

⁵ O toj važnoj temi kršćanske zbilje usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Prema civilizaciji ljubavi*, (Priredili: T. Z. Tenšek – A. Filić), KS, Zagreb, 1998.

nas nije samo sjećanje, posvješćivanje povijesnih datosti, nego je to uvijek ujedno i interpretacija i oživotvorenje drevne poruke za ovo naše vrijeme, za ovu našu konkretnu situaciju u kojoj se danas nalazimo i za koju smo i mi odgovorni, i kao ljudi i kao kršćani. Kontinuitet i stalna obnova temeljne su oznake kršćanske životnosti, kako tvrdi Ivan Pavao II.: »Želim ponovno potvrditi kontinuitet socijalnog nauka, a istodobno i njegovu trajnu obnovu. Doista, kontinuitet i obnova jesu novi dokaz trajne vrijednosti crkvenoga učenja«⁶.

Djelotvorna ljubav, solidarnost srce je Crkve te možemo reći da bez nje Crkva ne bi bila Crkva Kristova. U tom bismo smislu mogli s pravom tvrditi da je i ona prava povijest Crkve zapravo povijest djelotvorne ljubavi u Crkvi, kako je to Krist jasno dao do znanja kad je na to sveo svu prosudbu o autentičnosti svojih učenika i prijatelja (usp. Mt 25,31-46). Tu je stvarnu povijest Crkve ljudima nemoguće ispisati jer je redovito življena u duhu Isusove riječi »neka ti ne zna ljevica što čini desnica« (Mt 6,3).

Nažalost, nismo tako proučavali i vrednovali povijest Crkve, a i danas se to ne čini dovoljno jasno. U većim ili manjim priručnicima povijesti Crkve redovito nedostaje i sam spomen na tu prevažnu dimenziju kršćanskoga života. Stoga su iz povijesti Crkve više poznate sjene, nego li svjetla, više izvanjska povijest (borba za prevlast, investitura, raskoli, izopćenja, sabori, protupape, vremenita moć i bogatstvo, križarski ratovi, inkvizicija, skandali itd.), negoli ona prava povijest, povijest djelotvorne ljubavi, solidarnosti, brige za čovjeka.

Stoga ovdje želimo ukratko na veoma sažet način ocrtati tu povijest Crkve, otkrivajući u dvadeset stoljeća njezine povijesti solidarno srce Crkve koje je, zapaljeno po Kristu, unosilo u ovaj svijet i ljepotu djelotvorne ljubavi. Stoga to i neće biti povijest bilo kakve solidarne ljubavi, nego kršćanske djelotvorne ljubavi, tj. ljubavi koju Krist po svom Duhu (usp. Rim 5,5) nadahnjuje i ulijeva u srca svojih vjernika, a djelotvornost i strukture solidarne ljubavi su znak, upravo sakrament te ljubavi koja je sućutna i solidarna te ide sve do ljubavi prema neprijatelju⁷.

Rad ćemo podijeliti u četiri dijela: 1. Kratki povijesni ocrt nauka i prakse solidarnosti u otačkom vremenu; 2. Neke od temeljnih tema promišljanja solidarnosti u svetih otaca; 3. Kratki povijesni ocrt nauka i prakse solidarnosti od pojavka monaštva do naših dana; 4. Aktualizacija i neki kriteriji u formaciji za solidarnost.

---

⁶ SRS 3.

⁷ Nažalost, ovdje nismo u stanju detaljnije prikazati takvu povijest djelotvorne ljubavi u cijeloj Crkvi, nego ćemo se uglavnom zadržati na Crkvi u zemljama Zapada. Izostat će u prikazu sve bogatstvo djelotvorne ljubavi u Crkvi Istoka, kao i u Crkvi u misijskim krajevima. Stoga je ovaj prikaz samo mali uvid u čudesno bogatstvo Kristove ljubavi po njegovim učenicima i prijateljima.

1. Kratki povijesni ocrtna nauka i prakse solidarnosti u otačkom vremenu

Svetim ocima, kako je poznato, nazivamo one crkvene pisce iz prvih stoljeća kršćanstva (otprilike do 8. stoljeća), koji su se odlikovali svetošću života, pravovjernošću i crkvenošću te su zaslužili da ih Crkva odlikuje bremenitim naslovom svetih otaca⁸. Njihovi spisi sadržavaju silno bogatstvo teološkog razmišljanja, kako o otajstvima Božjim, tako i o najrazličitijim dimenzijama kršćaninova života, pa tako i o kršćanskoj ljubavi pod vidom solidarnosti. Očito je da se ovdje nećemo moći zadržati na istraživanju sveukupnoga otačkoga nauka o našoj temi, nego ćemo se zadržati samo na onim najvažnijim temama koje na osobit način smatramo nadahnuteljskima za našu današnju situaciju. Nauk i svjedočenje svetih otaca imao je i još uvijek ima svoju težinu, te se ni danas bez njihova doprinosa nije moguće ozbiljno baviti teološkim promišljanjem.

Dobro nam je poznato da je upravo djelotvorna ljubav, istinska solidarnost prvih kršćana najviše dirala pogane, te su po tome spoznavali novost i specifičnost kršćanstva. O tome na kraju 2. stoljeća veoma jasno svjedoči Tertulijan koji kaže da upravo solidarna ljubav kršćanima daje ono specifično značenje. Gledajte kako se uzajamno ljube, začuđeno su govorili pogani. Gledajte kako su spremni i umrijeti jedni za druge, za razliku od pogana koji su spremni mrziti i ubijati druge⁹. Kao da je u toj djelotvornoj, solidarnoj ljubavi zapazio temeljnu snagu kršćanstva po kojoj će se ono ubrzo proširiti cijelim onda poznatim svijetom. Time na neki način počinje nova povijest koja je u grčko-rimskom svijetu bila gotovo nezamisliva, a to je povijest djelotvorne ljubavi, solidarnosti, povijest civilizacije ljubavi.

Tu povijest solidarnosti u prvih pet stoljeća možemo pratiti pod dva vidika:

1. 1 Propovijedanje crkvenih otaca;
1. 2 Organiziranje solidarne ljubavi.

1. 1 Solidarnost u propovijedanju crkvenih otaca

Valja odmah na početku spomenuti da sveti oci svoj nauk o djelotvornoj ljubavi, o solidarnosti ne iznose u teoretskim teološkim traktatima, nego u svojim kršćanskim homilijama u kojima pripremaju katekumene za sakrament krsta. Štoviše, taj nauk je bio predmetom ispita što su ga katekumeni trebali polagati prije krštenja. Ti ispiti nisu bili provjera znanja, kao što je to danas, nego provjera kako se to u životu živi. Trebali su pokazati i dokazati da oni tako i žive¹⁰. Već u jednom od naj-

⁸ J. PAVIĆ – T. Z. TENŠEK, *Patrologija*. KS, Zagreb 1993., 1-2.

⁹ Usp. TERTULIJAN, *Apologeticus* 39, PL 1,1471.

¹⁰ Usp. R. MESSINA, *Storia della carità cuore della Chiesa*, Ed. Camilliane, Torino, 2001., 32.

ranijih crkvenih spisa, u »*Uputama apostolskim*« (*Didache*)¹¹, nalazimo nekoliko veoma znakovitih izričaja. Tako se kaže: »*Ne budi čovjek koji za primanje ima ruke pružene, a za davanje stisnute. Ako imaš što kao plod svojih ruku, daj za otkup svojih grijeha. Ne oklijevaj s davanjem, i dok daješ ne zanovijetaj: jer spoznat ćeš Onoga koji će ti dobro uzvratiti plaću. Ne otjeraj potrebnoga, nego učini da imaš sve zajedničko sa svojim bratom, i ne reci da je tvoje: jer ako ste zajedničari u besmrtnim dobrima, koliko više morate biti u smrtnima*«¹². Važno je uočiti teološku i teologalnu motivaciju solidarnosti: zajedništvo u vječnim božanskim stvarima je ozračje u kojemu se može izgrađivati zajedništvo u vremenitim, a samo takvom solidarnom velikodušnošću moguće je spoznati i ljubiti Onoga koji sve svima daruje, te se ništa od dobara ne smije smatrati i zvati svojim. Baš zbog toga što nam je u Kristu darovano zajedništvo vječnih zbilja, moguće je i ostvarivanje zajedništva ovozemnih dobara. Spomenimo samo jedan od mnogobrojnih tekstova: »*Upoznaj odakle imaš da jesi, da dišeš, da misliš i znadeš – i što je najviše – da Boga spoznaješ, nadaš se kraljevstvu nebeskom, promatranju slave ... da si sin Božji, subaštini Kristov i da si – da odvažnije rečem – postao bog: odakle tebi sve to, i od koga?... Tko te postavi za gospodara i kralja nad svim stvarima koje su na zemlji? Zar ne Bog koji sada prije svega i za sve od tebe traži dobrohotnost? Zar nas ne bi bilo sram – kad smo od njega toliko toga dijelom dobili, a jednom se dijelu nadamo – ne uzvratiti mu ni tu jedinu stvar, to jest milosrdnost. On koji je Bog i Gospodin, nije se stidio nazvati našim Ocem, zar onda da se mi odrekemo onih koji su nam srodni? ... Svima je u izobilju dodijelio prvotne životne potpore koje nisu ničijom vlasti zaposjednute, nikakvim zakonom ograničene ili odmjerene granicama. Te su životne potpore zajedničarske, znatne i obilate ...*«¹³

Da već i apostolski oci imaju dublje shvaćanje solidarnosti, koja nije i ne može biti samo oznaka onih koji nešto imaju, koji nešto znaju i mogu, nego je jedna od temeljnih dimenzija života svih kršćana, jasno pokazuje tekst sv. Klementa Rimskoga (92.–100.) koji ovako piše: »*Nek, dakle, čitavo to tijelo naše ostane u Isusu Kristu i nek se svatko od nas podredi svome bližnjemu već prema daru koji mu je udijeljen. Nek jaki štiti slaboga, a slabi poštuju jakoga. Nek bogati pomogne siromašnima, a siromašni neka zahvaljuje Bogu što mu je dao nekoga koji će u pomoć priskočiti njegovoj neimaštini. Nek mudrac svoju mudrost ne očituje u riječima, već dobrim djelima. Budući da od njega imam sve to, moramo mu za*

¹¹ Malo više o tom ranocrkvenom spisu usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature I., Patrologija od početka do sv. Ireneja*, KS, Zagreb 1976., 42-66. Autor na str. 47-55 donosi i vlastiti prijevod teksta.

¹² T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature I.*, str. 48.

¹³ Usp. SV. GREGORIJE NAZIJANSKI, *Oratio De amandis pauperibus*, cc. 18-28, PG 35,879-894. Prijevod citiran prema: *Otačka čitanja u molitvi Crkve. Izbor iz časoslova Božjega naroda* (Priredili: Ž. BIŠČAN – T. Z. TENŠEK), KS, Zagreb 2000., 271-272.

sve to zahvaliti ... Ljubav nas sjedinjuje s Bogom, ljubav pokriva mnoštvo grijeha; ljubav sve podnosi ...«¹⁴. I iz tog teksta je očito da solidarnost ne zahvaća samo vremenita dobra, nego uvijek uključuje i brigu i odgovornost za cjelokupnu osobu bližnjega¹⁵, a nadahnuće, temelj i snaga takve solidarnosti je Krist Gospodin¹⁶ i zbilja njegova mističnoga tijela. To osobito snažno ističe sv. Augustin: »*On (Krist) je potreban sve do svršetka svijeta. Potreban je, zasigurno, ne kao glava Tijela, nego u svojim udovima ... Širi ljubav na cijeli svijet ako hoćeš ljubiti Krista, jer su udovi Kristovi po svem svijetu ... Gospodin Isus uzlazeći na nebo preporučio je svoje tijelo koje je trebalo ostati na zemlji, upravo stoga što je vidio da će ga mnogi štovati uzašlog na nebo, ali je uzaludno njihovo čašćenje ako preziru njegove udove koji su na zemlji ...*«¹⁷.

Mnogi sveti oci veoma inzistiraju na toj teologalnoj motivaciji cjelovite solidarnosti koja, uz pomoć u nevolji, uvijek uključuje i novi, kristovski stav prema drugima, koji tako postaju sakramentom susreta s Bogom. Tako sv. Grgur iz Nise piše: »*Neka mnoštvo siromašnih i iznemoglih nađu utočište u tebi, kršćanine ... Sij ljubav, ako hoćeš žeti njezin plod i ispuniti svoju kuću lijepim rukovetima ... Ne preziri siromaha koji leže na tlu, kao da bi bili bezvrijedni. Promatraj tko su i upoznat ćeš njihovo dostojanstvo: jer oni su se zaodjenuli osobom našega Spasitelja*«¹⁸. No to nije samo ispunjenje Božje zapovijedi za stjecanje zasluga za nebo, nego je to i najsvetije bogoslužje i najsigurniji način da čovjek postaje novim, gotovo bismo rekli da se oboži, kako to lijepo izriče sv. Gregorije Nazijanski: »*Nijedan kult nije ugodan Bogu kao milosrđe ... Za nevoljnika budi Bog, nasljeđujući milosrđe Boga, jer čovjek nema ništa što bi bilo tako vlastito Bogu kao što je činiti dobro ...*«¹⁹ Iz te tvrdnje, kao i iz nekih drugih, dade se lako uočiti do čega čovjeka dovodi istinska solidarnost. Naime, dobrota i solidarnost nisu pomoć i dobro samo onome komu se iskazuju, nisu ni samo dobro djelo kojim solidaran čovjek može zaslužiti raj, nego prije svega čine novim, ispunjenim i ostvarenim onoga koji solidarno živi te sudjeluje u Božjoj dobroti i solidarnosti. Riječju: solidarnost nije prije svega stjecanje zasluga za nebo, nego novi način egzistencije, kristovski način života i djelovanja.

¹⁴ SV. KLEMENT RIMSKI, *I. Epist.*, PL 1,283,314. Prijevod citiran prema: *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, 63–64.

¹⁵ Usp. SV. CIPRIJAN, *De Mortalitate*, c. 16, PL 4,615; usp. ISTI, *De Opere et Eleemos.* c. 4, PL 4,627.

¹⁶ Usp. ISTI, *De Opere et Eleemos.* c. 23, PL 4,643: »Dakle, onaj koji se ne gane pred bratom u nevolji, neka se gane barem što se tiče Krista; tko se ne udostoji ganuti milosrdnim pogledom potlačenoga i potrebnoga brata, neka se barem sjeti da u osobi onoga koga prezire prebiva sam Gospodin«. – Usp. i SV. BAZILIJE, *Hom. Temp. famis*, c. 6, PG 31,232.

¹⁷ SV. AUGUSTIN, *In Eipst. I Joan. Tr. 10*, n.8-9, PL 35,2056.

¹⁸ SV. GREGORIJE NISENSKI, *Hom. De pauperibus I*, PG 46,458-459.

¹⁹ SV. GREGORIJE NAZIJANSKI, *Orat. De amandis pauperibus.*, c. 1, PG 35, 859. 906.

Bjelodano je kako sveti oci u solidarnosti vide i osobito sudjelovanje čovjeka u Božjoj dobroti, po čemu ljudi imaju priliku postati suradnicima i pomoćnicima Božjim u dostvaranju svijeta i čovječanstva, a na poseban način dostvaranja sebe samih. Tako solidarna ljubav postaje sigurnim putem očovječenja i oboženja čovjeka. »Kad hranimo gladne, kad odijevamo gole, kad pomažemo bolesnike, zar nije istina da tako ruka poslužitelja dopunja pomoć Božju? Zar možda dobrohotnost sluge nije dar Gospodnji? On ne treba pomoćnika u djelima svoga milosrđa; ipak je svoju svemoć uredio na takav način da potrebama ljudi pritiže po ljudima samim«²⁰.

I iz ovoga kratkoga i fragmentarnog ocrta nauka o solidarnoj ljubavi što ga nalazimo u homilijama svetih otaca, može se veoma lako uočiti kako su oni – nadahnjujući se primjerom Isusa Krista koji je djelotvornu solidarnu ljubav naviještao i živio, koji je većinu svoga javnoga života proveo sa siromašnima, bolesnima i malenima, koji je i svojoj Crkvi povjerio temeljno poslanje da naviješta evanđelje i da se brine za bolesne i nevoljne – umjeli naučavati, hrabriti i poticati sve kršćane na takvu ljubav. No oni nisu samo naučavali i poticali druge, nego su i sami solidarno ljubili, i vlastitim rukama posluživali siromahe, bolesnike i gubavce, prihvaćajući ih u svoje domove, ali su isto tako organizirali solidarnu ljubav u crkvenim zajednicama.

1. 2 Organiziranje solidarne ljubavi u vremenu svetih otaca

Različite zajednice onih koji su vjerovali u Krista i koji su bili kršteni sačinjavali su Katoličku crkvu u kojoj su osobitu odgovornost imali apostoli, prezbiteri, biskupi, đakoni, proroci, učitelji i ostali koji su bili obdareni karizmatiskim darovima. U početku kršćanstva sama unutarnja organizacija Crkava nije bila ujednačena, kao što ni sve funkcije u samoj zajednici nisu bile uvijek točno određene, ali se s vremenom javljala sve snažnija potreba za stabilnijom organizacijom, koja je sve više prevladavala u odnosu na određeni misticizam i individualistički profetizam. Uprava Crkava je na sve određeniji način bila povjeravana biskupima, čija je vlast ovisila o karizmatskoj investituri koja se redovito primala kroz neprekinutu tradiciju koja se naslanjala na Isusa i na njegove učenike, ali isto je tako ovisila i o volji zajednice vjernika koja ih je na tu dužnost izabirala. Početkom 2. stoljeća rađa se polako i monarhijski stil episkopata te biskupi postaju poglavari-

²⁰ SV. LEON VELIKI, *Sermo 10*, PL 54,165. To veoma snažno naglašava Poslanica Diognetu, koja istinsku ljubav prema Bogu prepoznaje najprije u nasljedovanju Boga u njegovoj dobroti. »Budeš li ga ljubio, nasljedovat ćeš njegovu dobrotu. Ne čudi se da čovjek može postati nasljedovateljem Božjim. Može, ako On to hoće ... Nasljeduje Boga koji na sebe uzima teret bližnjega, tko hoće činiti dobro nekome tko je u nevolji ... Tko daje potrebnima ono što je primio od Boga postaje bogom onima kojima je dobar« – *A Diogneto*, X, 4. 6 (citirano prema: *A Diogneto, Borla*, Città di Castello, 1987., str. 81-82.

ma zajednice vjernika, a njima je, između ostaloga, povjerena i dijakonija, briga i organiziranje solidarne ljubavi u zajednici vjernika, koja se više nije ograničavala uglavnom na pojedine vjernike nego je sve više bila i organizirana.

1.2.1 Protagonisti organizirane solidarne ljubavi

U organiziranju solidarne ljubavi glavne uloge imali su biskupi, kršćani koji su potjecali iz aristokratskih obitelji i kasnije monasi. Uz svećeničku i pastirsku službu glavne zadaće biskupa, potpomognutog prezbiterima i đakonima, bile su: skupljati milodare i dijeliti ih siročadi, udovicama, jadnicima i pridošlicama bez ikakvih sredstava za život; zatim, brinuti se za osamljene i bolesne, bez razlikovanja prijatelja i neprijatelja, rođaka ili tuđinaca; brinuti se za odgoj siročadi i za njihovu budućnost, omogućujući njima i drugoj mladeži da nauče neki posao; brinuti se za zatvorenike, pridošlice i beskućnike²¹. U kršćanskoj je Africi postojala i neka vrsta »zajedničke kase« ili fonda, u koji su vjernici, po svojim mogućnostima, dragovoljno pridonosili za potrebe pojedinih kategorija kršćana, kao što su siročad, napušteni starci, kršćani koji su radili u rudnicima ili su bili u zatvorima²². Biskup je prvi odgovoran za takvu solidarnu ljubav i za pomoćnike i suradnike izabire ostale djelatnike, kao što su đakoni, đakonise, udovice, djevice, ukopnici. Da bi se sve to moglo kvalitetno činiti, uz biskupske urede bili su i prostori nazivani »diaconiae«, prave institucije za pomoć potrebnicima. Uz njih je bila i škola za pripremanje đakona za takvu službu, a veoma brzo su se počele graditi i prihvatilišta za beskućnike, koja će prerasti u prihvatilišta i njegovališta bolesnih²³. Poznato je da je prvi Nicejski sabor (325. g.) obvezao sve gradove da imaju takva njegovališta bolesnih (xenodoke)²⁴.

Osobito je zanimljiva institucija ukopnika. Naime, već od prvih dana kršćanstva svi su kršćani, napose kler, bili obvezni pobrinuti se da pokojnici budu dostojno ukopani. No veoma brzo su za to određivali i plaćali radnike koji su to činili kao svoj redoviti posao, koji je bio plaćen²⁵.

Početkom 4. stoljeća Crkva se našla u složenoj situaciji. Konstantin Veliki je Crkvi dao jedinstvenu priliku u promicanju evangelizacije, tako da je na neki način postala nosivom strukturom integriranom u rimsko carstvo, ali je za uzvrat tražio i podršku Crkve, što je više puta dovodilo do napetosti. Kršćanstvo je tako sve više utjecalo na izgradnju društvenih struktura i institucija, pa i na sam život

²¹ Usp. *Constitutiones Apost.* VIII,2.

²² Usp. TERTULIJAN, *Apologeticus* 39,5 PL 1,1471.

²³ Usp. R. MESSINA, *Storia della carità*, 36-42.

²⁴ Usp. Nicejski sabor can. LXX.

²⁵ Usp. »Traditio Apostolica« 40, u: *Fontes Christiani B. I.*, Herder, Freiburg i. Br., 1991., 212-313, 298.

rimskoga svijeta, prožimajući cijelo društvo na poseban način onim dubokim osjećajem solidarnosti i odgovornosti za rubne u društvu, što je uvijek označavalo kršćanski život. Solidarnost nije više mogla ostati samo privatna stvar pojedinih kršćana, nego je sve više bila organizirana kao zajednička javna obveza kršćanske autentičnosti. Spomenut ćemo samo neke institucionalizirane oblike te solidarnosti koji su unišili u *Corpus Juris*: da bi se zaštitile slabije i nemoćnije društvene klase, uspostavljen je branitelj puka; siromašne obitelji s petero i više djece bile su oslobođene plaćanja poreza; u slučaju konfiskacije dobara roditelja, djeca su imala pravo na pomoć; siromašnim udovicama bilo je priznavano pravo nasljedstva; stariji i nemoćni bili su povjeravani brizi pouzdanih njegovatelja; zatvorenici su trebali biti zaštićeni od brutalnosti čuvara; društvo je bilo obvezno štiti i brinuti se za siročad i udovice; mučenje i ubijanje robova bilo je kažnjivo; nedjelja je priznata kao dan odmora. Zakonodavstvo je promicalo i štitalo karitativne institucije koje su nazivali »*piae causae*« (sirotišta, prihvatilišta za starije, potrebne i bolesne, dijakonije ...), kojima su priznate iste povlastice kao i crkvama. To je i carstvu dobro došlo jer nisu trebali paralelne dobrotvorne institucije, a Crkva je imala stoljetno iskustvo takvog djelovanja²⁶.

Povijest djelotvorne solidarne ljubavi u prvim stoljećima kršćanstva osobito se obogatila doprinosom monaštva koje se u početku pojavilo kao spontani duhovni pokret pojedinaca (eremiti i pustinjaci), a kasnije se s Pahomijem razvilo u zajedništvo života s točnim propisima za stil života i rada u prvim zajedničkim nastambama, samostanima koji su sačinjavali određeni broj kućica za monahe, kapelu, kuhinju, blagovaonicu, vrt i prihvatilište (*foresteria*). Povlačili su se od svijeta, ali ne i od odgovornosti za ljude, napose za bolesne, siromašne i slabe²⁷. U tu su svrhu monasi u svojim samostanima razvijali ljekarsko umijeće, napose uz pomoć različitog ljekovitog bilja, pa se može reći da su upravo oni kroz duga stoljeća, sve do razvoja moderne medicinske znanosti, bili i nositelji i promicatelji ljekarništva u velikom dijelu Europe.

Uz biskupe i monahe svakako treba spomenuti i kršćane iz aristokratskih obitelji koji su se u prvim stoljećima kršćanstva, napose poslije Konstantinova proglasa slobode religija, osobito isticali u solidarnoj ljubavi. Ugostiti pridošlice, brinuti se za napuštene i bolesnike i starije osobe, pomagati siromašne, sve su to rado činili i kršćani aristokratskoga podrijetla, napose mnoge plemenite gospođe

---

²⁶ Usp. R. MESSINA, *Storia della carità*, 45-46.

²⁷ Da se vidi koju su važnost utemeljitelji monaštva pridavali solidarnoj ljubavi monaha, dovoljno je prelistati pojedina monaška pravila u kojima se detaljno inzistira na toj dimenziji monaškoga života. Usp. »*Pravilo sv. Pahomija*«, br. 40-46.51, u: *Redovnička pravila*, (ur. H. BORAK), BF – KS, Zagreb 1985., 60-82; SV. BAZILIJE, »*Opširna Pravila*« 36. i 37. pitanje i odgovor, u: *Redovnička pravila*, 102-179; »*Pravilo sv. Benedikta*«, p. 53. 61.66, u: *Redovnička pravila*, 251-300.

koje su sve svoje imanje stavljale na raspolaganje potrebnima, ali su i osobno posluživale i njegovale najteže bolesnike.

1.2.2 Dobrotvorne strukture

Sloboda i promijenjene prilike donijele su kršćanstvu i nove mogućnosti djelovanja, što je iziskivalo i osnivanje nekih novih dobrotvornih struktura i institucija (episcopium, domus ecclesiae, diaconia, xenodochium, nosocomium), kroz koje je Crkva razvijala solidarnu ljubav. Uz crkve, napose uz katedrale, sve se više okupljaju potrebni svih vrsta u očekivanju pomoći koja se prikupljala u svakoj euharistiji. Biskupi su, uz suglasnost gospodara, imali ovlast i oslobađati robove²⁸ i to su činili u bazilikama. Oživljuje i povlastica azila za one koji ga zatraže u crkvama, a kasnije i u klausturima i opatijama. Time Crkva nije željela jamčiti nepravdu i zločine, nego dati okrivljenom mogućnost da prizna svoj grijeh i da se pokaje i čini pokoru.

Provalom barbara u Rimsko carstvo, kad je veoma često vladala panika i nesnalaženje različitih društvenih institucija, monasi su ostajali čvrstim uporištem i znakom neke sigurnosti za ekonomski i kulturni život društva. Samostani, podignuti redovito izvan gradova, organiziraju religiozni život za cijeli kraj, brinu se za izobrazbu u samostanskim školama, unapređuju poljodjelstvo i različite zanate, pomažu siromašnima i njeguju bolesnike, te tako postaju središtima kulture, dobrotvornih ustanova i napose ljekarstva, o čemu zorno svjedoče dragocjeni kodeksi u mnogim slavnim bibliotekama.

Na kraju ovog kratkog ocrta prvih pet stoljeća nauka i prakse solidarne kršćanske ljubavi želimo istaknuti neke vidike koji mogu biti od nadahniteljske pomoći za današnje teološko promišljanje o solidarnosti u našem društvu.

2. Neke od temeljnih tema promišljanja o solidarnosti u svetih otaca

Rođena iz probodenog otvorenog srca svoga Gospodina, Crkva ne može zatvoriti ni svoje srce, želi li ostati Kristovom Crkvom. Već nam *Djela apostolska* svjedoče životnu prisutnost toga otvorenoga srca u životu Isusovih učenika: Stjepanovo oprostjenje i molitva za mučitelje, sabor milosrđa i solidarnosti u Jeruzalemu, briga za potrebne, njegovanje istinskoga bratskoga života²⁹. Tu već nalazimo neke važne temeljne oznake kršćanske solidarnosti: praštanje i zagovorna molitva, milosrdno uvažavanje i prihvaćanje drugačijega, bratsko dijeljenje svega. Za

²⁸ Kad je riječ o robovima, stav Crkve je bio da treba poštivati instituciju jer nije bilo lako odjednom dokinuti tako ustaljenu praksu, ali je na svoj način nastojala humanizirati odnose gospodara prema robovima.

²⁹ G. BUTTURINI, *Breve storia della carità. La Chiesa e i poveri*, EMP, Padova 1989., 27-33.

prve kršćane su navještaj Evanđelja, molitva i djelotvorna ljubav bili neraskidivo povezani i jednako vrijedni, što pokazuje i činjenica da su apostoli, kako bi se mogli posve posvetiti evangelizaciji, za služenje potrebitih postavljali đakone (usp. Dj 6,1-7).

Ta djelotvorna ljubav nije bila samo pružanje pomoći potrebnima, nego je – jer se radala i osvježavala u euharistiji – uključivala zajedništvo srdaca, života i dobara (usp. Dj 5,1-4).

2.1 U ime čovjeka ...

U ovom radu nismo imali namjere svestrano ocrtavati religioznu, društvenu i kulturnu situaciju u vrijeme svetih otaca, ali već iz njihovih teoloških promišljanja može se zaključiti koji su bili glavni izazovi na koje su trebali odgovoriti. Vjerni kršćanskom vjerovanju kojemu je u središtu izričaj »radi nas ljudi i radi našega spasenja«, sveti oci u središte svoga teološkoga promišljanja i zanimanja stavljaju brigu za čovjeka i za sve stvoreno³⁰.

Već jednostavno listanje otačkih tekstova pokazuje nam s kojom ustrajnošću i odlučnošću oci promišljaju teme o uzvišenosti i dostojanstvu čovjeka, o pravednosti, solidarnosti, djelotvornoj ljubavi³¹. Isto tako, uz trinitarne i kristološke teme nalazimo obilje tekstova posvećenih antropološkim temama³². Iz toga je lako zaključiti kako je njima posve jasno da kristološke i trinitarne zablude moraju imati pogubne posljedice za shvaćanje čovjeka i društva, a zdrava teologija, naprotiv, postavlja čvrste temelje u izgradnji boljega svijeta³³.

Temeljno uporište njihove antropologije jest ovo: *Čovjek je slika Božja, slika Presvetoga Trojstva* (usp. Post 1,26). Za tu njihovu antropološku misao smijemo reći ono što Ivan Pavao II. tvrdi za encikliku *Rerum novarum*, a možemo reći i za cjelokupni socijalni nauk Crkve: »Ono što sačinjava potku enciklike i cijelog socijalnog nauka Crkve, jest ispravno poimanje ljudske osobe i njezine jedinstvene vrijednosti, ukoliko je 'čovjek na zemlji jedino stvorenje što ga je radi njega samoga Bog htio' (GS 24). U njega je urezao svoju sliku i priliku (usp. Post 1,26), dajući mu neusporedivo dostojanstvo«³⁴.

---

³⁰ Spomenimo samo na kratko da prve borbe kršćanske zajednice nisu bile za obranu Boga i Božjih prava, nego za obranu izvorne dobrote svega stvorenoga, koju su gnosticci nijekali.

³¹ Usp. o tome T. Z. TENŠEK, *Dostojanstvo i prava ljudske osobe i međuljudski odnosi kod crkvenih otaca*, u: ISTI, *Biti dom ljubavi*. Izbor radova prigodom 60. obljetnice života, KS, Zagreb 2003., 143-164.

³² Usp. V. GROSSI, *Lineamenti di antropologia patristica*, Borla, Rim 1983.

³³ Spomenimo i otvorenost i toleranciju kršćana kad prihvaćaju pozitivnosti drugih kultura i svemu daju i svoj doprinos. Usp. T. Z. TENŠEK, *Rano kršćanstvo i kultura*, u: *Biti dom ljubavi*, 13-26.

³⁴ CA 11.

Mnogi su oci razrađivali temu čovjeka slike Božje, i na taj su način svoju antropologiju, kao i uporište solidarnosti među ljudima, gradili prije svega na Božjoj solidarnosti s čovjekom. U tom čovjeku, slici Božjoj, oni gledaju njegovu iskonsku veličinu, njegovu pozvanost na zajedništvo, bratstvo i uzajamno dijeljenje svega, ali i njegovu stalnu nevjernost, čije su posljedice i tolike društvene nepravde koje ugrožavaju dostojanstvo ljudske osobe i života. Te nepravde su osobito pogubne u tom razdoblju, ali su i reakcije otaca na njih veoma oštre i konkretne te ih s pravom možemo nazvati braniteljima čovjeka, prije svega siromaha³⁵. U to vrijeme kad gotovo nestaje srednje klase, ostaju samo bogati i siromasi, napose u velikim gradovima, sveti oci, pastiri i teolozi, svojim naukom udaraju i neke važne temelje novom društvenom poretku³⁶.

Iako oci puno više pažnje posvećuju obrani siromaha i njegovanju konkretne solidarnosti prema njima, oni uvijek nastoje njegovati i onu dublju solidarnost kojom ugroženima i rubnima pomažu da budu svjesni svoga kršćanskog i ljudskog dostojanstva.

2.2 Dobra pripadaju svima ...

Treba spomenuti da se sveti oci bave i pitanjem privatnog vlasništva jer ponekad i njega smatraju uzrokom teških nepravdi i podjela³⁷. U svom razmišljanju oni polaze od objave koja tvrdi da je zemlja i sve stvoreno Božje (usp. Lev 25,23), i da stoga sve stvoreno pripada svim ljudima, a njihova je briga poučiti, motivirati i ohrabriti da se s dobrima postupa u tom smislu³⁸.

³⁵ Usp. SV. AMBROZIJE, *De Nabuthae*, PL 14,731 gdje ovako piše: »Nabotova je povijest drevna po dobi, ali je u ponašanju svakidašnja. Koji to bogataš svaki dan pohlepno ne želi tuđa dobra? Koji silnik ne nastoji potjerati siromaha s njegova malog posjeda? Tko je to zadovoljan s onim što ima? ... Tako nije rođen samo jedan Ahab; i ono što je još gore, Ahab se rada svakim danom i nikad ne izumire na ovom svijetu. Čim jednoga nestane, pojavljuju se drugi, u velikom broju, i više je onih koji kradu nego li onih koji pristaju da vrate ... Dokle ćete, o bogataši, dovesti svoje apsurdne pohlepe? ... Zemlja je dana svima zajedno, bogatima i siromašnima; zašto si vi, bogataši, prisvajate pravo vlasništva nad zemljom?«. Usp. Sv. Bazilije, PG 31,322sl.

³⁶ Usp. P. CHRISTOPHE, *I poveri e la povertà nella storia della Chiesa*, EMP, Padova 1995., 35; S. GIOVANNI CRISOSTOMO, *Ricchezza e povertà, a cura di Michele Pellegrino* Cantagalli, Siena 1938., 37sl.; *Ricchezza e povertà nelle omelia di Giovanni Crisostomo*, Japadre, L' Aquila 1973., 139sl.

³⁷ Zanimljiva je tvrdnja sv. Ambrozija: »Natura igitur ius commune generavit, usurpatio ius fecit privatum. – Narav je rodila zajedničko pravo, a uzurpacija je stvorila privatno pravo«. – SV. AMBROZIJE, *De officiis*, PL 16,62. – Usp. L. ORABONA, *Cristianesimo e proprietà*, Studium, Rim 1964., 146sl.

³⁸ Usp. T. Z. TENŠEK, *Dostojanstvo i prava ljudske osobe i međuljudski odnosi kod crkvenih otaca*, 144-147.

Donosimo ovdje samo nekoliko važnih otačkih tekstova koji pokazuju kako oni svoja teološka razmišljanja o toj zbilji ugrađuju u praktično svakodnevno vladanje kršćana, napose kad je riječ o solidarnoj ljubavi. Ističu, naime, vjeru, na objavi utemeljenu, da je sve Božje, a ljudima je povjereno da se time služe i da na taj način i sami sudjeluju u ljubavi Božjoj. »Uostalom, ne daješ siromahu od svojega, nego mu vraćaš od njegova: jer ono što je dano svima da to zajedno koriste, ti si uzeo samo sebi. Zemlja pripada svima, ne samo bogatima...«³⁹ Sv. Ivan Zlatousti je još zahtjevniji: »Ne govori: trošim svoje, uživam svoje. Ti se ne služiš svojim, nego tuđim. Kažem tuđim, jer ti to hoćeš, budući da Bog hoće da bude tvoje ono što ti je povjereno za braću ... Ako se njima služiš sebično i kažeš: pravo je da svoje trošim samo za svoj užitak, tvrdim da su to dobra drugih«⁴⁰. Ovdje imamo čudesni evanđeoski paradoks ljubavi: naše je samo ono što darujemo, jer Bog nam je i nas i sve što je oko nas darovao da bude i naše u onoj mjeri u kojoj to darujemo drugima. To uvjerenje prožima razmišljanje gotovo svih svetih otaca.

Načelo da sva stvorena dobra pripadaju svim ljudima svoj puni izričaj nalazi u zlatnom dobu patristike, ali je prisutno već i u spisima apostolskih otaca. I to za njih nije samo pitanje morala i pravednosti, nego je to i pitanje teologije, pitanje odnosa između Boga, čovjeka i stvorenja.

Nažalost, moramo priznati da to Crkva nije uvijek imala na umu, a ponekad je i sama drukčije postupala. Ipak, u današnje vrijeme to je veoma važno načelo na kojemu Crkva gradi svoj socijalni nauk. Tako Drugi vatikanski uči: »Bog je zemlju i sve što ona sadrži namijenio svim ljudima i svima narodima, tako da bi stvorena dobra morala pritijecati po pravičnosti svima, pod vodstvom pravde i ljubavi«⁴¹.

Stoga je danas veoma važno ponovno snažno oživjeti to načelo u naviještanju i u katehezi. Zasićeno, u ovom društvu, bolesnom od pretjeranog individualizma, to neće kršćanstvo učiniti popularnim, barem ne među bogatima, ali Crkva nema prava razvodnjavati i ublažavati tvrdu istinitost Božje riječi.

2. 3 Bog je istinski gospodar svega stvorenoga

Od prvih početaka kršćanstva jasno je istaknuto starozavjetno načelo kako je Bog jedini gospodar svega, sve njemu pripada (usp. Lev 25,23) i to je teološko

³⁹ SV. AMBROZIJE, *De Nabuthae*, PL 14,747.

⁴⁰ SV. IVAN ZLATOUSTI, *Hom. X. in 1 Cor*, PG 61,86.

⁴¹ GS 69. Usp. IVAN PAVAO II., *Laborem exercens – Radom čovjek* 14: »Kršćanska tradicija nikada nije podržavala to pravo (na privatno vlasništvo) kao nedodirljivo. Naprotiv, uvijek ga je shvaćala u širem kontekstu zajedničkog prava svih da koriste sva stvorena dobra: pravo na privatno vlasništvo kao podređeno pravu na zajedničku upotrebu, općoj namjeni dobara«. Usp. PAVAO VI., *Populorum progressio. Enciklika o razvitku naroda* 22, KS, Zagreb 1967.; IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća* 13. KS, Zagreb 1994.

načelo, nikako pravno. Stoga to načelo treba obvezivati u savjesti i dosljedno rasvjetljivati način mišljenja i djelovanja čovjeka da se ponaša kao upravitelj povjerenih mu dobara. »'Zaista, korijen svih zala je srebrojublje' (1 Tim 6,10). Ono se ne sastoji samo u pohlepi za onim što pripada drugima. Uistinu, i ono što se čini da je naše, pripada drugima: ništa doista nije naše budući da su sve stvari Božje, njemu i mi sami pripadamo«⁴². Gregorije Nisenski to još snažnije izriče i naglašava teološku ukorijenjenost toga načela: »Ne smatrajte sve stvari svojim. Neka jedan dio bude za siromahe i prijatelje Božje. Stvari doista pripadaju onomu koga imamo za Oca. A mi smo braća«⁴³.

2.4 Čovjek je upravitelj dobara

Ako je Bog stvarni Gospodar i vlasnik svega stvorenoga, onda se s pravom može reći da je čovjek samo upravitelj i korisnik. Kao i sve drugo, sveti oci i tu svoju tvrdnju temelje na Pismu, napose Evanđelju. Tako Bazilije Veliki, tumačeći Lk 12, 16-21, čovjeka naziva upraviteljem dobrote Božje, upraviteljem svoje braće, a upravitelj treba biti vjeran zadatku koji mu je povjeren i nikada ne smije zadržati samo za sebe ono što mu je povjereno na upravljanje⁴⁴. Jednako tvrdi i Zlatousti koji govori i o čovjeku kao korisniku svih stvari koje Bogu pripadaju te upozorava na rizik da stvari koje se posjeduju umjesto da budu predmeti koje koristimo postanu subjektima koji dominiraju. Zanimljivo je njegovo tumačenje 1 Kor 3,22-23: »Na različit smo način mi Kristovi, Krist Božji i svijet naš (usp. 1 Kor 3,22-23). Mi smo Kristovi kao njegovo djelo; Krist je Božji kao zakoniti Sin, a ne kao djelo, kao što ni svijet nije naš. Stoga, premda je jednak izričaj, različito je značenje. Svijet je naš jer je za nas stvoren«⁴⁵.

Ističući da sve pripada Bogu, da je čovjek upravitelj dobara i kao takav suradnik Božji također i po tim dobrima, sveti oci samim tim jasno tvrde da je sve što je stvoreno dobro i pozitivno. Svojim pravednim i solidarnim upravljanjem dobrima čovjek ostvaruje svoj uzvišeni poziv jer postaje upraviteljem Božjih stvari⁴⁶.

⁴² TERTULIJAN, *Liber de patientia*, PL 1,1261.

⁴³ SV. GREGORIJE NISENSKI, *Homilia de pauperibus*, PG 46, 465. Usp. SV. IVAN ZLATOUŠTI, *Hom. In Timotheum*, PG 62, 563: »Zar zemlja i sve što sadrži ne pripada Gospodinu? Ako dakle naše stvari pripadaju zajedničkom Gospodinu, onda one pripadaju i našim »su-slugama – cum servis – syndulos«: doista sve stvari koje Bogu pripadaju su zajedničke«. U tim je razmišljanjima prisutna zbilja da je kršćaninu domovina na nebesima. Usp. Z. T. TENŠEK, *Stranci na zemlji. Naša je domovina na nebesima. Biblijsko-teološka problematika prognaništva*, u: *Biti dom ljubavi*, 195-210.

⁴⁴ Usp. SV. BAZILIJJE, *Hom. In Lc 12,18*, PG 31,264.

⁴⁵ SV. IVAN ZLATOUŠTI, *Hom. In Epist. ad Corinth. I*, PG 61, 84.

⁴⁶ Usp. SV. JERONIM, *Regula Monachorum*, PL 30,332).

2. 5 Nasljedovatelji Božji

Takvo shvaćanje čovjeka i dobara, takvo shvaćanje odnosa prema dobrima sveti oci temelje na objavi i zato je to za njih prije svega teološka stvarnost. Pri tom se oni osobito nadahnjuju Isusovom riječi: »Budite dakle savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski« (Mt 5,48) i Lukinom verzijom: »Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan« (Lk 6,36). Znamo da u biblijskom govoru atribut milosrđa izriče najdublju bit Boga, Oca s majčinskom utrobom, Oca koji svoju djecu ljubi stvarateljskom i praštajućom ljubavlju. Čin božanske samilosne ljubavi u biblijskim tekstovima se izriče riječju koja je pridržana samo za Božju ljubav, a to je *ganuti se (misericordia motus est)*⁴⁷. I temeljno zalaganje djece Božje jest u tome da u svim svojim stavovima i ponašanjima nasljeđuju milosrdnu ljubav Očevu, kao što je to učinio Smarijanac (*misericordia motus est – ganu se*)⁴⁸ koji nije imao samo neko osjećajno ganuće, nego upravo ono milosrdno koje od Boga dolazi. Time žele izreći da snagom milosti Božje čovjek može nasljedovati Boga⁴⁹ i u onom što je samom čovjeku nemoguće (*amor gratuitus*) te tako svaka istinska ljudska ljubav postaje sudjelovanje u Božjoj ljubavi. Još više, sv. Ivan Zlatousti i mnogi drugi sveti oci tvrde da čovjek solidarnom milosrdnom ljubavlju postaje najbližnji Bogu u onoj mjeri u kojoj je čovjeku moguće biti sličan Bogu⁵⁰.

2. 6 Nauk o suvišnom

Nauk o suvišnom je vrlo jasan u baštini svetih otaca i veoma je važno danas, u ovom vremenu neodgovorne rastrošnosti, teološki ga opet snažno naglasiti. Veoma znakovito je i to kako sveti oci označuju i definiraju što je suvišno te ne ostaju samo na asketskoj i moralnoj razini, nego ulaze i u teološku dubinu tako što uvijek iznova ističu kako sve pripada Bogu i on to svima stavlja na raspolaganje. Svjesni da je teško točno za svakoga odrediti što je suvišno, sveti oci mnogo više govore o onom što je nužno potrebno, ali uvijek tako da se u tom odvagivanju pred očima treba imati one najpotrebnije, jer ono što je nama suvišno, to je za potrebne uvijek nužno, životno potrebno. Tako sv. Augustin jasno tvrdi: »Što je tebi suvišno, siromasima je nužno«⁵¹. Stoga on mudro savjetuje da ne gubimo vrijeme identifi-

---

⁴⁷ Usp. Lk 15,20. Usp. T. Z. TENŠEK, *Ljubav i milosrđe Boga Oca u misli crkvenih otaca*, u: *Biti dom ljubavi*, 121-135.

⁴⁸ Usp. Lk 10,33.

⁴⁹ Usp. SV. CIPRIJAN, *De opere et Eleemosynis*, PL 4, 644

⁵⁰ Usp. SV. IVAN ZLATOUSTI, *Hom. In Epist. ad Corinth. (2 Cor 4,13), I.*, PG 51, 277sl.

⁵¹ SV. AUGUSTIN, *Sermo 61*, PL 38,413. Prijevod iz: SV. AUGUSTIN, *Govori – 2, Evanđelje po Mateju*. Preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandac, Služba Božja, Makarska 1993., 170-176, 175.

rajući suvišne stvari u svome životu, jer lakše i sigurnije je točno odrediti ono što nam je nužno, što je neophodno za novi život u Kristu. »Dobra ovoga svijeta neka su suvišna druga nužna ... Tko može izbrojiti suvišne stvari? Ako bismo ih htjeli izbrojiti, izgubili bismo puno vremena. Stoga govorimo o potrebnim stvarima. Sve ostalo je suvišno. Dvije su stvari ovoga svijeta potrebne: zdravlje i prijateljstvo ... Bog je stvorio čovjeka da može biti i živjeti. To je zdravlje. Ali da ne bi bio sam, bilo je potrebno prijateljstvo ...«⁵².

Iz njihova nauka jasno izlazi da je velika mudrost života umjeti razlučiti nužno od suvišnoga, a to je moguće samo onomu koji u svemu nastoji prihvatiti božansku mudrost i ne slijediti svoju instinktivnu pohlepu kojoj nikada dosta. Treba postaviti i pitanje koje je i danas vrlo važno: pripada li obveza da se potrebnima podijeli suvišak socijalnoj pravednosti ili kršćanskoj djelotvornoj ljubavi? Redovito se smatra da je to prije svega pitanje pravednosti koja je teološki utemeljena, ali svakako je to i pitanje djelotvorne ljubavi koja treba i nadilaziti i usavršavati pravednost. Solidarna ljubav ide dotle da potrebnima daje i nužno, a ne samo suvišno (usp. Lk 21,2-4). Na pitanje, pak, koliko se od vlastitoga suviška treba razdijeliti potrebnima, oci su složni u uvjerenju da u tome ne smije biti sebičnoga pogađanja, iako poštuju pedagoški kriterij postupnosti i sazrijevanja u svijesti za solidarnost.

Koliko je pitanje važno za kršćane svih vremena, pa tako i za naše vrijeme, pokazuje i činjenica da su mu i pape našega vremena posvetile veliku pažnju. Tako Pavao VI. jasno tvrdi: »Zna se kakvom su čvrstoćom crkveni oci precizirali dužnosti onih koji posjeduju prema onima koji su u oskudici ... Privatno vlasništvo nije ničije bezuvjetno i apsolutno pravo. Nitko nije ovlašten da zadržava za svoju isključivu upotrebu ono što prelazi njegove potrebe, dok drugi nemaju ni ono nužno«⁵³. Taj kriterij treba primijeniti ne samo u međudnosima pojedinaca i skupina, nego i na međunarodnoj razini. »Jedno treba ponovno naglasiti: viškovi bogatih (naroda) moraju služiti siromašnim zemljama. Pravilo koje je nekad služilo u korist onih bližih mora se danas primijeniti na sve potrebne u svijetu ... Inače, ustrajući u svojoj škrtosti, moći će samo izazvati Božju pravdu i gnjev siromašnih, uz nepredvidive posljedice«⁵⁴. Ivan Pavao II. pak tvrdi da »solidarnost postaje put miru i razvoju« i, štoviše, »mir je plod solidarnosti«⁵⁵.

⁵² ISTI, PL 46, 870.

⁵³ PAVAO VI., *Populorum progressio – O razvitku naroda*, 23.

⁵⁴ Isto, 49.

⁵⁵ SRS 39.

2. 7 Solidarnost prožima kršćanski kult

Ovdje ćemo se kratko zadržati samo na otačkom nauku o odnosu euharistije i bratske ljubavi⁵⁶. Taj je nauk redovito utemeljen na svjedočenju prve kršćanske zajednice kako nam je opisana u Djelima apostolskim⁵⁷ i na Pavlovoj tvrdnji: »*Budući da je jedan kruh, jedno smo tijelo mi mnogi; ta svi smo dionici jednoga kruha*« (1 Kor 10,17). Svi se oci slažu da je bitni plod euharistije jedinstvo i zajedništvo na svim razinama.

U svom nauku su vrlo konkretni i zahtjevni. Tako sv. Ivan Damašćanski piše: »*Ako je sakrament sjedinjenje s Kristom, i u isto vrijeme sjedinjenje jednih s drugima, u svakom slučaju daje nam sjedinjenje s onima koji ga primaju kao i mi*«⁵⁸. U tom smislu osobito je značajan tekst sv. Ivana Zlatoustoga u kojemu on odvažno i posve otvoreno tvrdi: »*Želiš li častiti Kristovo tijelo? Ne preziri ga gola: niti ga ovdje časti svilenim odijelima, niti ga vani ne zanemari kad je udaren studeni i golotinjom. Onaj koji je rekao: 'Ovo je tijelo moje', i riječju je stvar potvrdio, rekao je i: 'Vidjeli ste me gladna i niste me nahranili': Sto niste učinili jednome od ovih najmanjih, meni niste učinili'. Za ovo sigurno ne treba odijela, nego čista duša, a za ono treba puno mara i brige.*

Učimo se razmišljati i slaviti Krista kako to on želi. Njemu je, naime, najugodnija ona čast koju sam želi, a ne ona za koju mi mislimo ... Tako mu i ti iskaži čast kako je zakonom zapovjedio i svoja dobra dijeli siromasima. Bogu ne trebaju zlatne posude nego zlatne duše. To kažem, ne da bih zabranio da se takvi darovi daju, nego tražim da se tim i prije tih darova daje milostinja ... Koja korist ako je Kristov stol prepun zlatnih čaša, a on sam umire od gladi? Najprije gladnoga nahrani, a tek onda od suviška ukrasi njegov stol. Činiš zlatnu čašu, a čašu vode ne daš? Zašto treba pripravljati zlatom vezene pokrivače za stol, ako njemu ne damo niti potrebno odijelo? A ako ga vidiš obučena u podrte haljine i ukočena od studeni a ne daš mu odijelo nego mu podigneš zlatne stupove govoreći da to činiš u njegovu čast, zar se neće osjetiti ismijanim i uvrijeđenim najvećom grdnjom.

Tako o Kristu razmišljaj dok kao lutalica i putnik ide naokolo bez krova, a ti ga ne primaš kao gosta, nego ukrašavaš pod i zidove i glavice stupova, te srebrene lance vješaš na svijećnjake, a njega u zatvoru vezana nećeš ni da pogledaš ... Smatram da prije treba učiniti ovo, pa onda ono. Tko ovo nije učinio, nije nikada bio optužen, a koji su ono zanemarili, određeni su za pakao i neugasivi oganj da

---

⁵⁶ Usp. o tome izvrsnu studiju H. DE LUBAC, *Catolicismo. Gli aspetti sociali del dogma*, Studium, Rim 1964., osobito str. 72-85.

⁵⁷ Usp. Dj 2, 42-47; 4,32-35.

⁵⁸ Usp. PG 94, 1154.

podnose muke s đavlina. Dok uresuješ zgradu, ne preziri bijednog brata. On je dragocjeniji hram od bilo koje zidane zgrade»⁵⁹.

U svojim odvažnim i zahtjevnim tvrdnjama sveti oci ne čine ništa drugo nego tumače Božju riječ i primjenjuju je na konkretne situacije svoga vremena.

To je važno naglasiti osobito za ovo naše vrijeme u kojemu se nastoji ponovno vratiti zajedničarsko značenje sakramenata i vjerničkog života kao takvoga. Naime, trebat će u euharistiji sve više naglašavati i horizontalnu dimenziju, zajedništvo s braćom. Nadahnjujući se tekstom Zlatoustoga, na to danas potiče i Ivan Pavao II: »*Tako je sastavni dio naučavanja i najranije prakse Crkve uvjerenje da su po svome poslanju ona sama, njezini službenici i svaki njezin član obvezni ublaživati bijedu patnika, bili oni blizu ili daleko, i to ne samo od svoga 'viška' nego i od 'nužnoga'. Suočeni s primjerima bijede ne smijemo prednost davati suvišnom nakitu crkava i skupocjenim predmetima bogoštovlja; naprotiv, mogla bi biti i obveza da se takvi predmeti otuđe kako bi se potrebnima dao kruh, piće, odjeća i stan ... Želim naglasiti ozbiljnost i prijeku potrebu takvoga učenja te od Gospodina molim snage za sve kršćane da ga uzmognu vjerno provesti u život*«⁶⁰.

3. Kratki povijesni ocrtna nauka i prakse solidarnosti od pojavka monaštva do naših dana

Već je iz kratkog prikaza nauka svetih otaca o solidarnoj ljubavi Crkve jasno da je Crkva vjerna svome poslanju kada, sjedeći do nogu Gospodinovih, biva poučljivom učenicom, a to znači prije svega da postaje bližnjim svim ljudima, perući im noge i brinući se za njih. Rođena iz boka Kristova na križu svjesna je da je njezin život i poslanje svojom djelotvornom ljubavlju sudjelovati u povijesti spasenja, tj. u Božjoj spasenjskoj ljubavi prema svima i prema svemu. Svjesna je da je svojim izborima i svojim djelovanjem pozvana sudjelovati u Božjoj ljubavi prema ljudima, ali isto tako dobro zna da to kroz povijest nije uvijek uspijevala ostvarivati na učinkovit način. No Bog ju je uvijek iznova izazivao i poticao da traži najprikladnije načine takve ljubavi i to ne nekim čudesnim pozivima i znakovima, nego vrlo konkretnim znakovima potrebnika i rubnih pojedinih povijesnih razdoblja.

U ovom kratkom ocrtnu nauka i prakse solidarnosti neću se previše zadržavati na pojedinostima jer za to bi trebalo puno više prostora i još temeljitijeg proučavanja izvora, što nije tako jednostavno jer je riječ o obilnoj literaturi i konkretnim oblicima solidarnosti kroz gotovo 15 stoljeća. Iz dostupnih i poznatih izvora lako

⁵⁹ SV. IVAN ZLATOUSTI, *In Evang. S. Mathei, Hom. 50, 3-4* (PG 58, 508-510). Prijevod citiran prema: *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, 363-364. Usp. SV. AMBROZIJE, *De officiis* (PL 16, 140).

⁶⁰ SRS 31.

je uočiti da i teološko promišljanje o pojedinim dimenzijama kršćanske solidarnosti nije tako intenzivno kao u otačko vrijeme. To je i razumljivo jer su već imali na raspolaganju temeljna teološka promišljanja i razjašnjenja o tim pitanjima. Kako je kršćanstvo u tom razdoblju kojim se bavimo prožimalo gotovo sve pore sveukupnoga života pojedinaca i naroda, jasno je da su kršćani trebali za svaku novu situaciju tražiti i nove oblike solidarne odgovornosti za potrebne. Upravo tome ću posvetiti glavnu pažnju.

U ranom srednjem vijeku, barem do 11. stoljeća, siromasi i potrebni su bili uglavnom hodočasnici koje je trebalo prihvatiti, udovice i siročad koje je trebalo braniti i pomoći im, bolesnici i napušteni, ali sve je to bilo među poznatima. Stoga je njima bila dovoljna solidarnost njihova sela, a zadatak Crkve bio je u tome da suseljane potiče na velikodušnost prema njima. U 12. stoljeću siromaštvo i potreba bili su posve drugačiji, jer je nastankom komuna došlo do novih oblika siromaštva. Bio je to novi izazov za Crkvu jer nije više bilo dovoljno poticati ljude da daju milostinju. Ti su novi siromasi, kojih su bili puni gradovi, izazivali Crkvu u samoj njezinoj biti brižne majke i poslužiteljice ljudi, napose najpotrebnijih. Odgovor dolazi od prosjačkih redova koji drže da za kršćane nije dovoljno samo pružiti milostinju, nego trebaju biti egzistencijalno solidarni – i sami živjeti siromašno, kao toliki siromasi.

U 16. i 17. stoljeću, u razdoblju u kojemu su studen, krvavi ratovi, kuga i glad snažno pogađali čovječanstvo, Crkvu su oživjeli ljudi koji su se potpuno posvetili djelotvornoj ljubavi, smatrajući se počašćenim što smiju dvoriti i posluživati potrebne koje nazivaju svojim »gospodarima«. To je i razdoblje kad crkveni ljudi otvaraju škole, kolegije, sirotišta, bolnice.

Žene, koje su i prije bile ponegdje aktivne u pothvatima djelotvorne ljubavi, u 19. stoljeću razvijaju sav svoj talent solidarnosti s bližnjima i preuzimaju glavnu ulogu u njegovanju solidarne ljubavi u Crkvi. Ta ljubav nije samo milostinja, povremena pomoć, nego sve više postaje djelo pravednosti, društveno i političko zalaganje. Promicanje pravednosti postaje novim oblikom solidarne ljubavi. To je i vrijeme velikih misijskih pothvata kroz koje i solidarna ljubav prema najpotrebnijima dostiže i najudaljenije dijelove svijeta.

Možemo reći da je povijest Crkve imala dva osobito važna pokretača: molitvu, koja je uvijek hranila solidarnu ljubav, i siromahe. Siromasi su bili trajni poziv i izazov Crkvi da traži uvijek nove načine kako se učiniti bližnjom svim potrebnicima.

3. I Crkva »zajednički dom« (st. IV. – X.)

Početkom 4. st. Crkva je imala pred sobom svijet u punoj institucionalnoj, ekonomskoj, društvenoj i kulturnoj krizi. Konstantinov edikt dao je Crkvi jedinstvenu priliku djelovanja. Svijet koji nije izgradila sada je mogla bolje oblikovati i

na neki način čuvati temeljne vrednote. Umjesto da upire pogled samo na nebeski Jeruzalem, sada se mogla založiti i za zemaljski. To je Crkvi zasigurno pomoglo u djelu evangeliziranja, ali je bliskost i ovisnost o carskoj vlasti uvjetovala kako njezin unutarnji život, tako i misijsko djelovanje.

Crkva je tada imala udjela i u donošenju zakonodavstva, ali je osobito svojim naukom posvješćivala da je solidarna ljubav temeljna oznaka kršćanstva. Uz prikupljanje i dijeljenje milostinje veliku brigu posvećuje zatvorenima, bolesnicima, gostoljubivosti prema putnicima i hodočasnima. Kad je riječ o robovima, Crkva nije mogla odjednom promijeniti tu instituciju, ali je tražila načine kako učiniti barem malo ljudskim odnose gospodara i robova.

Vrlo brzo su monasi sa svojim opatijama i samostanima postali osobitim promicateljima i središtima solidarne ljubavi. Samostan, osobito benediktinski, prije svega je škola božanskoga služenja, gdje se uči odreknuću samih sebe da bi se posve darovali Bogu, ali to je i škola žive vjere koja u siromasima i potrebnicima prepoznaje Krista kojemu treba iskazati djelotvornu ljubav⁶¹. Uz njih su u djelotvornoj ljubavi bili aktivni i biskupi, ali isto tako i plemići uz čije je gradove uvijek bilo mjesta i za siromahe. Treba znati da su tada siromasi nazivani »siromasima Božjim« i bili su na neki način zaštićeni carskim i crkvenim zakonima. I sama uredba »desetine« koja se davala Crkvi jednim dijelom bila je za potrebe siromaha. Sva liturgijska slavlja uvijek su bila povezana i sa solidarnošću s potrebnima svih vrsta.

U ranom srednjem vijeku Crkva se sve snažnije zauzimala da barem umanjiti različita nasilja pa je tako, barem za neka određena vremena godine, uspijevala da se propiše zabrana ratovanja. Nije mogla posve spriječiti ratove i nasilja, ali je sve učinila da barem u određenim vremenima ne bude nasilja.

3. 2 *Laici i posvećene osobe: odvažno založeni u solidarnoj ljubavi (st. XI. – XIII.)*

U 11. stoljeću rađa se i novi stalež vitezova s ciljem da brani feudalnu vlast, ali će po želji i uz pomoć Crkve oni veoma brzo postati i zaštitnicima reda i pravdnosti te braniteljima i pomoćnicima slabih i same Crkve. Vrlo brzo pojavljuju se i različiti viteški redovi koji će se potpuno posvetiti brizi i njezi slabih, bolesnih i rubnih svih vrsta.

I u društvu dolazi do snažnih promjena. Feudalizam slabi, rađaju se komune u kojima puk ima važnu ulogu u odlučivanju. Jedna od važnih oznaka života u komunama jest jačanje fenomena udruživanja. I unutar kršćanske zajednice taj fenomen se doživljava kao prihvaćanje osobne odgovornosti u vršenju karitasa i sveukupne pomoći siromasima, hodočasnima i svim potrebnicima. S 12. stoljećem

⁶¹ Usp. »Pravilo sv. Benedikta« pogl. 53, u: *Redovnička pravila*, 251-300.

karitas prestaje biti brigom samo biskupa, monaha, klerika i vitezova, te postaje osobitim zalaganjem vjernika laika, kako žena tako i muškaraca. Među različitim oblicima pučkoga udruživanja osobito mjesto zauzimaju bratovštine⁶².

Povijest bratovština⁶³ je veoma bogata dosjetljivom i odvažnom solidarnošću. Duh djelotvorne ljubavi i duboka vjera u Kristovu prisutnost u siromašnima i bolesnima prevladava u svim statutima bratovština koje niču u gradovima i u selima. Temeljne označnice bratovština su evanđeostvo, nesebičnost, duh posluživanja, volonterstvo. Osobitu snagu i žar solidarne ljubavi, koja prožima sve staleže u Crkvi, daje ponovno otkriće i žarko štovanje Kristova čovještva i duboko uvjerenje da su siromasi, bolesnici i potrebni svih vrsta povlašteno mjesto susreta s Kristom⁶⁴. Upravo zbog toga su bolnice i prihvatilišta za nemoćne i bolesne nazivali »Domom Božjim« i gradili su ih uz crkve da tako i na vidljiv način pokažu neraskidivu povezanost ljubavi prema Bogu i čovjeku. Smatrali su da kršćani, pošto su počastili Krista Gospodina i pošto su se nahranili njegovim darovima, trebaju poći i posluživati ga u njegovim nemoćnim udovima, u potrebnicima svih vrsta.

Ljubav ne može bez djela solidarnosti. Stoga su evanđeoski pozivi na djelotvornu ljubav (usp. Mt 25, 31-46) veoma velikodušno prihvaćeni i bivaju sažeti u sedmerostruku solidarnost djela milosrđa: oblačiti, hraniti, pojiti, prihvatiti – ugostiti, pohoditi – brinuti se, oslobađati, pokapati. Veliki su propovjednici stalno na to pozivali i poticali, te su tvrdili da djela milosrđa najsigurnije otvaraju vrata raja. Poticali su i zanatlije da ne daju samo milostinju, nego da se pobrinu da siromasi dobiju posao kako bi mogli kruh svoj zarađivati vlastitim rukama.

Osobitu su brigu posvećivali gubavcima, koji su tada, zbog opasnosti od zaraze, bili smatrani izopćenima iz društva te je postojao i propisani obred izгона gubavca iz društva⁶⁵.

Jedna od oznaka civilizacije početkom drugog tisućljeća bila je silna pokretljivost, putovanja i povezanost među zemljama i narodima. S time se pojavila potreba da se netko brine i za putnike i veze komunikacija, napose za mostove i planinske prijelaze⁶⁶. Tako su nastali *Fratres pontis* (braća od mostova), koji su gradili i uzdržavali mostove, ali su se jednako brinuli i za pastoral putnika. Oni su

⁶² Usp. Ch. LEFEBVRE, »Confraternità«, u: *Dizionario degli Istituti di perfezione (DIP)*, Ed. Paoline, Rim, 1974.-2003., Vol. 2., 1242-1245.

⁶³ O laičkim bratovštinama kod nas usp. F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, KS, Zagreb 1996., 175-178.

⁶⁴ Usp. T. ČELANSKI, *Drugi životopis sv. Franje Asiškoga* 85, Zagreb 1977.: »Kad, brate, ugledaš siromaha, pruža ti se zrcalo našega Gospodina i njegove siromašne Majke. Na sličan način u bolesnima promatraj boli što ih je on za nas preuzeo!«.

⁶⁵ Usp. A. FORTINI, *Nuova vita di S. Franceco, I-IV*, Assisi 1959., I – 266-273.

⁶⁶ Usp. L. MEZZADRI – L. NUOVO, *Storia della carità*, Ed. Jaca Book, Milano 1989., 53-54.

uz mostove redovito gradili i crkvu, bolnicu i groblje. Jednako je tako na Velikom sv. Bernardu u 11. stoljeću osnovano i bratstvo *Fratres montis*⁶⁷, a osnovao ga je sv. Bernardo iz Mentone (†1081.?)⁶⁸. Svrha mu je bila brinuti se za materijalne i duhovne potrebe putnika koji su na veoma važnoj prometnici prelazili preko visokog prijevoja Alpa.

Treba spomenuti i jedan veoma neobičan oblik kršćanske solidarnosti kojom su se neki posvetili otkupu i oslobađanju kršćana iz muslimanskoga ropstva. U tom razdoblju Sredozemlje je bilo pod stalnom opasnošću od muslimanskih gusara, napose onih iz Alžira i Tunisa, koji su napadali usamljene brodove, ali su isto tako radi pljačke okrutno napadali i cijela priobalna naselja. Protiv njih je bilo teško obraniti se posvema. Upravo zbog toga nastaju bratstva koja su kao prvotni cilj imala otkupljivanje i oslobađanje kršćana upalih u ropstvo muslimanskih gusara. Spominjem ovdje Trinitarce⁶⁹, koje je utemeljio Giovanni de Matha (1154. -1213.)⁷⁰, a 1188. godine Inocent III. potvrdio. Oni su se često, kad nisu mogli otkupiti ili osloboditi neke zarobljenike, i sami predavali u ropstvo u zamjenu za one koje su nastojali osloboditi. S istom svrhom je sv. Petar Nolasco (1180.-1249.)⁷¹ u Barceloni 1218. godine osnovao Mercedare koji se, iz ljubavi prema Bogu Ocu koji je na svijet poslao svoga Sina da ljude otkupi iz ropstva grijeha, velikodušno i sebedarno zalažu pohađati i oslobađati one kršćane koji su upali u ropstvo Saracena i drugih neprijatelja nauka Isusa Krista, a bili su i spremni – kad je to bilo potrebno – za njihovo oslobođenje i život svoj založiti, kao što je Isus Krist za njih i za sve ljude založio svoj život⁷². Uz njih se veoma brzo pojavio i ženski ogranak koji je uvelike pridonio otkupljivanju zarobljenih, bilo prikupljanjem milodara za otkup, bilo brižnim njegovanjem oslobođenih robova prije povratka njihovim kućama⁷³.

Taj oblik solidarnosti još uvijek nije bio prvenstveno usmjeren na zalaganje za dokidanje ropstva, jer su, nažalost, i kršćani zarobljavali i kao robove iskorištavali muslimane, ali je kao djelo kršćanskoga milosrđa svakako zanimljiv način kršćanske solidarnosti koja u sebi ima upravo herojske elemente ljubavi do kraja.

⁶⁷ Usp. L. QUAGLIA – A. LOVEY, »*Canonici regolari della congregazione ospitaliera del Gran s. Bernardo*«, u: *DIP 2*, 89-97.

⁶⁸ Usp. A. LOVEY, »*Bernardo di Mentone*«, u: *DIP 1*, 1306–1398.

⁶⁹ Usp. G. CIPOLLONE, »Trinitari (Fratres Ordinis Sanctae Trinitatis et redemptionis captivorum – OSST)«, u: *DIP 9*, 1330-1371.

⁷⁰ Usp. I. MARCHIONNI, »*Giovanni de Matha*«, u: *DIP 4*, 1280-1284.

⁷¹ Usp. A. RUBINO »*Pietro Nolasco*«, u: *DIP 6*, 1704-1711.

⁷² Usp. A. RUBINO »*Mercedari, Ordo B.V.M. de Mercede (O. de M.)*«, u: *DIP 5*, 1219-1228.

⁷³ Usp. A. RUBINO »*Mercedarie, Monache*«, u: *DIP 5*, 1232-1234.

3. 3 Veliki sveci djelotvorne ljubavi (st. XIV. – XVII.)

U ovom razdoblju Crkva postupno građanskim vlastima prepušta neke drevne oblike i strukture solidarnosti, napose bolnice. Pomoć i briga za potrebne, napose za bolesne, nije više samo karitas, nego sve više postaje zalaganje i dužnost države, odnosno komunalnih vlasti. Nažalost, to dovodi i do drugačijeg pristupa i gledanja bolesnih i nemoćnih. Bolesnik se sve manje gleda kao brat u Kristu, još manje sam Krist koga treba poslužiti, a sve više kao građanin koji na to ima minimum prava. Uz to, onima koji ih poslužuju često nedostaju evanđeoski duh posluživanja i duhovna motivacija, te je tako nerijetko u prvom planu težnja za zaradom, koja potiskuje velikodušnu poslužiteljsku ljubav. Tako se i sam stil posluživanja mijenja, nije to više izraz kršćanske solidarne ljubavi, nego posao, zanimanje.

Polako se mijenja i shvaćanje siromaha i potrebnika. Dok je u srednjem vijeku siromah bio smatran gotovo svetinjom, mjestom susreta s Kristom patnikom, sada se na njih gleda kao na ljenčine, varalice koji su opasnost za društvo. Umjesto poštivanja i prihvatanja siromaha, sve više ih se gleda sa sumnjičavošću i odbojnošću.

Kao odgovor na to Duh u Crkvi budi različite družbe milosrdne ljubavi⁷⁴, koje njeguju duhovnost usredotočenu na služenje svima potrebitima. Takva duhovnost djelotvorne ljubavi, usredotočena na služenje Krista utjelovljenog u različitim ljudskim situacijama, naslanja se na teologiju milosrđa koja proizlazi iz pažljivog vjerničkog čitanja i razumijevanja evanđeoskih zahtjeva na koje treba naći konkretne odgovore kršćanske ljubavi.

Ovdje spominjemo tri takve družbe i njihove utemeljitelje jer su oni bili modelom i mnogim drugim družbama milosrdne ljubavi.

Red sv. Ivana od Boga (OSJD), pučki Fatebenefratelli, koje je utemeljio sv. Ivan od Boga (1495.-1550.), zaštitnik bolnica, bolesnih i bolničara⁷⁵. Svrha mu je brinuti se za duhovno i tjelesno dobro bolesnika i potrebnika, osobito siromašnih, bez obzira na rasu ili vjeru, kako to izriče i njihovo životno načelo: »Po tijelima do duša«⁷⁶.

Red regularnih kanonika poslužitelja bolesnika (Ordo Clericorum Regularium Ministrantium Infirmis – Ocam), Kamilijanci ili Kročiferi⁷⁷, koje je uteme-

---

⁷⁴Dovoljno je spomenuti da je od 16. stoljeća do naših dana osnovano 97 takvih družbi. Usp. *DIP* 2., 315-391.

⁷⁵ Usp. R. BOTTIFOL, »*Giovanni di Dio*«, u: *DIP* 4, 1266-1271.

⁷⁶ Usp. R. BOTTIFOL, »*Ospedalieri di san Giovanni di Dio*«, u: *DIP* 6, 982-288, 983.

⁷⁷ Usp. P. SANNAZZARO, »*Chierici Regolari degli Infermi*«, u: *DIP* 2, 912-924.

ljio sv. Kamilo de Lellis (1550.-1614.)⁷⁸. Njima je vrhunski uzor Krist, sućutni Samarijanac, koji je »*prošao zemljom čineći dobro*« (Dj 10, 38) i »*obilazio sve gradove i sela, propovijedajući evanđelje i liječeći svaku bolest i svaku nemoć*« (Mt 9, 35).

Sestre milosrdnice (FdC)⁷⁹, koje je zajedno sa sv. Lujzom de Marillac (1591.-1660.), 1633. g. u Parizu utemeljio sv. Vinko Paulski (1581.-1660.)⁸⁰. Svrha im je posluživati Gospodina Isusa, koji je izvor i uzor svake djelotvorne ljubavi, u siromašnim i nemoćnim osobama. Njihova solidarna ljubav obuhvaća siromahe, prosjake, bolesne, siromašne obitelji, prostitutke, nahoćad, starije osobe, siromašne svećenike, invalidne vojnike, ali isto tako cijele pokrajine opustošene ratom. Sv. Vinko je imao načelo da »dobro treba činiti na dobar način« te stoga njegovo djelovanje nije bilo samo pomaganje potrebitima, nego je nastojao da bude i preventivno i formativno. Težilo je da pomaže i omogući sveukupni rast osobe u ljudskom i kršćanskom smislu. Nije se brinuo samo da nahrani gladne, nego se brinuo da zemljoradnici imaju i sjeme, a sa svojima je znao i poučavati siromahe različitim poslovima i zanatima⁸¹.

U tom razdoblju imamo i neke veoma zanimljive oblike kršćanske solidarnosti koja je na veoma dosjetljiv način pružila kvalitetna rješenja za neke mučne situacije, kao što je lihvarstvo koje je među kršćanima, napose kod crkvenih pravnika i moralista, uvijek nailazilo na žestoka suprotstavljanja. Na temelju Isusove riječi: »*Činite dobro i pozajmljujte ne nadajući se odatle ničemu*« (Lk 6,35), smatrali su da se novac ne može pružati na lihvarski način. Stoga kršćanima to nije bilo dopušteno, ali su se zato Židovi spremno prihvatili toga unosnoga posla. Ali kako lihvarsko posuđivanje novca nije bilo regulirano nikakvim zakonima, kamate su bile neodmjerene. To je uzrokovalo dvije mučne posljedice. S jedne strane rasla je odbojnost, nerijetko i mržnja prema Židovima, a s druge strane mnogi neoprezni, koji su olako posuđivali novac u bezobzirnih lihvara, ostajali su bez ičega.

Propovjednici su žestoko napadali takvu praksu, ali tek u 15. stoljeću imamo i pokušaje pravednih i korisnih rješenja u tom pravcu. Tako su, kao veoma zanimljivi i odvažni oblici kršćanske solidarnosti, nastali *Monti di pietà* i *Monti frumentari*⁸². Riječ je o odvažnim oblicima kršćanske solidarnosti koja teži ne samo za tim da riješi pojedine krizne slučajeve, nego da pomogne stvaranju uvjerenja i

⁷⁸ Usp. P. SANNAZZARO, »*Camillo de Lellis*«, u: *DIP* 2, 5-10.

⁷⁹ Usp. G. ROCCA, »*Figlie della carità di san Vincenzo de Paoli*«, u: *DIP* 3, 1539-1548.

⁸⁰ Usp. L. MEZZADRI, »*Vincenzo de' Paoli (De Paul)*«, u: *DIP* 10, 79- 89.

⁸¹ Usp. L. MEZZADRI – L. NUOVO, *Storia della carità*, 67-68.

⁸² Usp. M. SENSI, »*Monti frumentari*«, u: *DIP* 6, 115-119; G. PAGNANI, »*Monti di Pietà*«, u: *DIP* 6, 119-122.

mentaliteta uzajamne samopomoći, prije svega kad je riječ o siromašnijim slojevima društva. Oba oblika svoje su začetnike imale u franjevcima⁸³.

Monti di pietà veoma su važan oblik kršćanske solidarnosti, koju su u 15. stoljeću promovirali franjevci i neki drugi redovnički instituti, ali i vjerničke laičke udruge. Riječ je o prikupljanju i udruživanju novčanih sredstava kako bi se, bez kamata, moglo posuditi onima koji su u nevolji. Začetnici su na početku vjerovali da će to moći ostvariti bez ikakvih kamata, je su mislili da se time mogu baviti komunalni i državni službenici koji su već plaćeni za svoj rad. No vrlo se brzo pokazalo da je neophodno da se za posudbu traže minimalne kamate, kako bi Monti bili samostalni i mogli funkcionirati.

Monti frumentari bila je slična inicijativa, samo što se umjesto novca prikupljalo žito, plodovi, napose sjeme za sjetvu. To bi se, osobito u vremenima prirodnih nepogoda, posudbeno dijelilo najpotrebitijima među zemljoradnicima, koji bi to onda poslije žetve uredno vraćali.

Uz te inicijative koje su pokrenuli redovnici imamo i slične inicijative vjernika laika koji su promovirali takvu uzajamnu pomoć, osobito među članovima unutar različitih bratovština.

Krajem 17. stoljeća, pod utjecajem prosvjetitelja, pokušalo se riješiti problem siromaha, napose pod vidom prosjačenja. Osnivane su institucije u koje se željelo zatvoriti prosjake kako bi se riješio problem javnoga reda. Grade se i opće bolnice, otvaraju uredi za siromašne, ali to nije davalo željene rezultate. Neki crkveni ljudi i neki od redovničkih instituta smatrali su da se rješenje siromaštva treba tražiti u uskoj suradnji s državnim vlastima, drugi su, naprotiv, sumnjičavo gledali na takve pokušaje i tražili su vlastite oblike kako solidarno pomoći potrebitima svih vrsta.

Tako je sv. Ivan Krstitelj de la Salle (1651.-1719.)⁸⁴ osnovao Braću kršćanskih škola⁸⁵ s namjerom da se siromašnima, koliko god je to moguće, pomogne da ne ostanu u svojoj podređenoj situaciji, nego da imaju barem minimum obrazovanja kako bi se mogli uzdići i društveno i ekonomski.

3. 4 *Novi oblici solidarne ljubavi (st. XVIII.–XX.)*

U 18. stoljeću nemamo baš mnogo likova niti značajnijih inicijativa s obzirom na kršćansku solidarnost. Mogli bismo reći da se Crkva u tom razdoblju prosvjetiteljstva posvetila nekoj redovitoj svakodnevici, ali zbog toga nije bila manje

---

⁸³ Spominjem samo neke od njih: Sv. Jakov Markijski, bl. Marco da Montegallo, bl. Dominik da Leonessa, Mihael Carcano, Bernardino de Bustis, a na poseban način bl. Bernardin da Feltre.

⁸⁴ Usp. M. A. HERMANS, »Giovanni Battista de la Salle«, u: *DIP* 4, 1237-1243.

⁸⁵ ISTI, »Fratelli delle Scuole Cristiane«, u *DIP* 4, 728-746.

prisutna i učinkovita ni na razini solidarnosti. Kongregacije, redovi i bratovštine nastavljale su sa svojim redovitim karitativnim radom na svim razinama. Novost je u tome što se javljaju i manje zajednice, napose ženske, koje nisu težile da se prošire, nego bi se ponekad zadovoljile da ostanu na prostoru neke župe ili biskupije, a cilj im je bio odgajati, poučavati pomagati u životnim izborima i zanimanjima siromašne djevojke, pomažući im nerijetko da si priskrbe i potrebni miraz.

U traženju novih oblika solidarne ljubavi, prikladnih novim vremenima i prilikama, osobitu pažnju zaslužuje Ludovico Antonio Muratori (1672.-1750.), župnik u Modeni i povjesničar Crkve. U svom djelu *Traktat o kršćanskoj djelotvornoj ljubavi* naglašava potrebu da se dublje promišlja način kršćanske ljubavi, osobito tako da se nastoji siromasima ponuditi posao, umjesto što im se daje milostinja, da se osposobljavaju za rad i različite zanate, da se smanje svetkovine i neradni dani. Osim toga, on snažno zastupa potrebu veće suradnje s državnim uredima jer smatra da se bez njih ne može uvesti pravi red u karitativnu djelatnost. Solidarna ljubav, tvrdi on, ne znači povremeno dati neku milostinju, nego je to nosivi stup što kršćanskoj egzistenciji daje stil milosrdnosti koja svoju pažnju usmjeruje na odgoj i izobrazbu, na pomirateljsko djelovanje, na zaštitu slabih i nemoćnih i na zdrav moralni život⁸⁶.

Karitativna djelatnost Crkve, barem u svim europskim zemljama, u 19. stoljeću je veoma razvijena. Pojavile su se mnogobrojne male kongregacije koje su kao cilj svoga djelovanja uzele služenje bližnjima, osobito najpotrebnijima. Samo u Belgiji je u prvih 40 godina toga stoljeća utemeljeno preko 50 manjih družbi koje su se, s malim različitostima, nazivale »Sestre sv. Vinka Paulskog«. U Italiji je u to vrijeme osobito aktivan bio Torino, ali i cijeli Pijemont. Josip Benedikt Cottolengo (1786.-1842.)⁸⁷ utemeljuje *Piccola Casa della Divina Provvidenza*⁸⁸ sa svrhom da prihvaća i da se brine za najsiromašnije, za bolesne i one koji trpe od svih fizičkih bolesti i deformacija. Brinuo se jednako tako i za zatvorenike i osuđene na smrt, ali isto tako i za one koji su izlazili iz zatvora te im je pomagao naći posao kako bi se mogli integrirati u društvo.

U tom se razdoblju osobito ističe lik sv. Ivana Bosca (1815.-1881.)⁸⁹ koji se osobito zalagao za mladež, napose za one napuštene i izgubljene. Pružao im je ljudsku, kršćansku i profesionalnu formaciju, osnivajući u tu svrhu župne oratorije, škole, zanatske radionice. Njegovu zamisao marljivo su ostvarivali i još

⁸⁶ Usp. L. MEZZADRI – L. NUOVO, *Storia della carità*, 74-75; R. MESSINA, *Storia della carità*, 94-96.

⁸⁷ Usp. A. PELLEGRINO – L. PIANO »Giuseppe Agostino Benedetto Cottolengo«, u *DIP* 4, 1340-1343.

⁸⁸ Usp. *DIP* 6, 1572; L. PIANO »Società dei sacerdoti di san Giuseppe Benedetto Cottolengo«, u *DIP* 8, 1679-1680.

⁸⁹ Usp. F. DESRAMUT, »Giovanni Bosco«, u *DIP* 4, 1246-1253.

uvijek velikodušno ostvaruju salezijanci⁹⁰ i Kćeri Marije Pomoćnice⁹¹, ali i mnogi suradnici laici.

Uz različite redovničke institute javljaju se i vjerničke laičke udruge koje su promicale i vršile služenje među rubnima. Tako u Francuskoj F. Ozanam (od 1813. do 1853.) i neki njegovi drugovi, studenti na Sorboni, uz podršku sestre Rozalije Rendu, koja ih je vodila u samotište u Rue Mouffetard, započinju s Društvom sv. Vinka Paulskoga, koje ima za cilj posluživati siromašne obitelji i, koliko je više moguće, uklanjati sve uzroke bijede i potlačenosti. Konferencije sv. Vinka su se vrlo brzo proširile iz Francuske i u druge zemlje, a Ozanam i Lacordaire su zacrtali program promicanja ljudskog dostojanstva i tražili da zakonodavstvo štiti djecu, starce i bolesnike. U Njemačkoj je pod vodstvom Adolfa Kolpinga nastalo silno djelo kršćanske solidarnosti.

Godina 1870. bila je veoma značajna za povijest Europe i svijeta. Palo je Napoleonovo carstvo, Sveta Stolica je izgubila vremenitu vlast. To joj je i pomoglo da se može slobodnije otvoriti novim problemima društva i promicati pravednost, razvoj i mir. Ipak, dok je industrijski razvoj veoma brzo napredovao, to se ne može jednako reći i za teološko i socijalno promišljanje sa strane Crkve. Posljednjih dvadesetak godina 19. stoljeća sve je veći bio jaz između pojedinih klasa u društvu, pa je Crkva svoje djelovanje u prilog solidarnosti trebala vršiti na novi način. Program djelovanja zacrtan je u enciklici Leona XIII. *Rerum novarum* 1891. godine.

Mogli bismo mnogo toga reći i o solidarnosti Crkve u 20. stoljeću, napose za vrijeme dvaju svjetskih ratova i mnogih drugih nepogoda. I u naše vrijeme imamo nove siromahe i potrebne i zato je potrebno stalno pronalaziti i nove oblike solidarnosti.

Ovim kratkim prikazom 20-stoljetne kršćanske solidarnosti željeli smo samo sažeto naznačiti neke od važnih teoloških promišljanja i motivacija takva djelovanja koja i za nas danas imaju svoju vrijednost, a ocrtom nekih od mnogobrojnih konkretnih oblika solidarnosti kroz dugu povijest kršćanstva pružiti priliku da se nadahnemo na kreativnim odgovorima kršćanstva na konkretne izazove pojedinih razdoblja.

4. Aktualizacija i neki kriteriji u formaciji za solidarnost

Umjesto uobičajenog zaključka čini mi se korisnijim iznijeti nekoliko promišljanja koja mogu pomoći aktualizaciji i stvaranju nekih potrebnih kriterija u današnjoj formaciji za kršćansku solidarnost. Iz izloženoga je lako uočiti kako je, kad je riječ o dimenziji solidarnosti, prvo razdoblje kršćanstva veoma veliku pažnju posve-

---

⁹⁰ Usp. R. ALBERDI – C. SEMERARO, »*Società salesiana di san Giovanni Bosco – Societas s. Francisci Salesii (SDB)*«, u *DIP* 8, 1689–1714.

⁹¹ Usp. G. CAPETTI, »*Figlie di Maria Ausiliatrice (F.M.A.)*«, u *DIP* 4, 1609–1613.

tilo teološkom promišljanju o toj dimenziji. To je i razumljivo, jer da bi nešto istinski zaživjelo, uz pojedina nadahnuća Duha i njegove karizme važno je i čovjekovo odgovorno i odvažno promišljanje kako evanđeosku poruku pretočiti u konkretne oblike solidarne ljubavi. Kako je to u otačkom vremenu veoma dobro razrađeno, kasnija razdoblja kršćanstva trebala su to promišljanje nadopunjavati i obogaćivati u promijenjenim situacijama života u kojima su to trebali ostvarivati. Stoga je ovo drugo razdoblje bogatije konkretnim oblicima kršćanske solidarnosti.

Poslije ovog kratkog prikaza dimenzije solidarnosti u povijesti kršćanstva, od apostolskih vremena do naših dana, želimo sada istaknuti i nekoliko važnih kriterija koje možemo identificirati u nauku i u ostvarenim modelima solidarnosti kroz povijest kršćanstva, a koje svakako valja imati na umu u cilju zdrave formacije za solidarnost i za civilizaciju ljubavi danas u ovom našem društvu.

4. 1 Poziv i izazov konkretne situacije

Svjesni da istinsko napredovanje redovito znači dublje uranjanje u bitno, smatramo potrebnim da u promišljanju imamo na umu oba važna elementa: osjetljivost za izazove ili znakove vremena u konkretnoj situaciji u kojoj živimo i za koju smo odgovorni, ali isto tako i svijest o bogatstvu i životnosti poruke i modela solidarnosti od samih početaka Crkve. To je, uostalom, zakonitost utjelovljenja koja je u korijenu svakog zdravog kršćanskoga promišljanja i življenja.

Valja odmah snažno naglasiti da, kad govorimo o kršćanskoj duhovnosti od otačkog doba do danas, za vjernika situacija nije jednostavno nepromjenjiva datost, gotovo kao neki usud pred kojim se možemo rastužiti ili razveseliti, obeshrabriti ili zanijeti, zavisno o tome o kakvoj je datosti riječ, ili zavisno o našem temperamentu ili raspoloženju. Naime, svaka konkretna situacija uvijek je izazov i poziv, a u vjernosti evanđelju svaka zapravo postaje i neizbježnim zahtjevom da se djeluje. Još više, za vjernika je to milosna prilika koju nam Providnost pruža da svjesnije i odgovornije zauzmemo svoj stav i svoju odgovornost za tu situaciju. Znakovi vremena izazivaju i pozivaju Crkvu na razlučivanje i na djelovanje, kako bi se istinsko dobro ojačalo i približilo svom ispunjenju, a svako zlo oslabilo i eliminiralo. A za kršćanina to istinsko dobro za čovjeka i za čovječanstvo ne može biti ništa drugo nego evanđeoska zbilja kako ju je živio i naučavao Isus Krist.

Razlučivanje je stoga veoma važna djelatnost Crkve, napose njezina teološkoga promišljanja koje nalazimo u svetih otaca i kasnijih učitelja duhovnosti, napose u monaškim i drugim redovima, a onda i u različitim institutima posvećenoga života⁹².

⁹² U tom smislu ćemo i ovaj dio projekta moći konačno doraditi tek kad imadnemo rezultate socioloških istraživanja. Za ilustraciju spomenimo samo nakratko kako se je promijenila situacija sa siromašnima u ovo naše doba. Imamo nove i stare oblike siromaštva. Novi, koje novo moderno

4. 2 *Evandeosko razlučivanje vodi konkretnom zauzimanju*

Jednako spomenimo kako sveti oci i duhovni učitelji – upravo u ozračju umijeća evandeoskoga razlučivanja – ukazuju na činjenicu koja se stalno ponavlja: najveće se žrtve i najveći doprinosi redovito traže od najslabijih. I to što se događa s pojedincima, događa se i s cijelim narodima, odnosno državama: najslabiji narodi i države redovito moraju plaćati najveću cijenu. U svjetlu evandeoske mudrosti i evandeoskog modela života, kako ga susrećemo u Kristu Gospodinu, iz nauka svetih otaca, ali jednako tako i iz nauka i života utemeljitelja velikih redova i redovničkih družbi jasno se daje zaključiti ovo: položaj i situacija slabih (bilo pojedinaca, bilo naroda ili država) ne poboljšava se, ako se istodobno barem malo ne snizuje standard bogatih i razvijenih. To nikada ne ide i ne može ići bez žrtve. To je svakako **jedan od temeljnih kriterija** koga oci jasno izriču, nadahnjujući se zbiljom i modelom što ga je Krist unio u ljudsku zbilju: *»Pa poznata vam je darežljivost (solidarnost) Gospodina našega Isusa Krista! Premda bogat, radi vas posta siromašan, da se vi njegovim siromaštvom obogatite«* (2 Kor 8,9).

4. 3 *Zauzimanje ne znači samo nešto podijeliti, nego mijenjati stil života*

To je drugi važan kriterij koji nalazimo u kršćanskoj duhovnosti: ona ne ide samo za nekim djelovanjem, pa makar to bilo i činiti dobro, nego uvijek ima na umu **rast osobe, mijenjanje života, napredovanje u ljudskosti**. Stoga, po nauku duhovnih učitelja, stvarne solidarnosti i civilizacije ljubavi nema bez promjene stila života, kako pojedinaca, tako i cijelih naroda i svega čovječanstva. Evandjelje to veoma jasno izriče kad govori o obraćenju, metanoji. To je imperativ cijelom čovječanstvu, a na poseban način Crkvi i svim kršćanima. To je u naše vrijeme ponovno snažno istaknuo Ivan Pavao II: *»U tom zalaganju moraju biti uzor i predvodnici sinovi Crkve, koji su, po programu što ga je sam Isus obznanio u nazaretskoj sinagogi, pozvani da budu 'blagovjesnici siromasima ... da sužnjima proglasuju oslobođenje, vid slijepima, da na slobodu puste potlačene i proglasuju godinu milosti Gospodnje' (Lk 4,18-19)«*⁹³.

Ocima je jasno, kako smo već spomenuli, da se zajedničko dobro i blagostanje plaćaju vlastitom osobom i novim stilom života o kojemu govori evandjelje. Stoga oni redovito naglašavaju kako su pravednost, ljubav, solidarnost pobjeda nad osobnim i skupnim egoizmom, a svaka pobjeda pretpostavlja borbu, žrtvu, određenu cijenu koja se jednostavno mora platiti.

---

društvo bezobzirno stvara: starije osobe, osobe s poteškoćama, Černobil, otuđenost, ovisnici o drogama i sl. A ni stare oblike siromaštva koji vape za solidarnošću, čovječanstvo, unatoč svim velikim obećanjima, nije uspjelo eliminirati, štoviše umnažaju se.

⁹³ SRS 47.

Mijenjati stil života znači mijenjati i parametre mentaliteta. Zanimljivo je ovdje spomenuti kako oči u tome računaju sa suradnjom sa svima, pozivaju na to i druge kojima je stalo do dobra čovječanstva. Pri tom za uzor stavljaju ono specifično kršćansko, zajedničarski *personalizam* koji svoj model ima u Presvetom Trojstvu. Gotovo bismo mogli reći da je zbilja i misterij Trojstva kršćanski program života, model kršćanskoga razmišljanja i stvarnoga života, model po kojemu valja izgrađivati svoje stavove i sve inicijative istinske solidarnosti. Trojstvo je, naime, veliko i trajno uzajamno dijeljenje (*condivisio*), uistinu primarno zajedništvo, savršeno društvo. Stoga oni smatraju da se cjelokupno društvo, kao i Crkvu, može i treba izgrađivati jedino po tom modelu Trojstva, a to prije svega znači bez ikakvog oblika totalitarizma i individualizma.

Danas je to osobito važno promicati jer su veliki neprijatelji čovječanstva i civilizacije ljubavi individualizam, korporativizam, nacionalizam i kultura koja iz njih proizlazi. Uzajamno dijeljenje, kao svakidašnji stil života, zahtijeva novu osjetljivost i novu impostaciju života. Istinska biblijska duhovnost kao neizostavni imperativ nalaže da se mora uvijek polaziti od najslabijih, od posljednjih, jer već takav pristup pomaže da se oslobodimo svih idola koje smo si izgradili: bogatstvo, moć, rasipnost, nadmoć nad drugima, ali isto tako da ponovno pronademo vrijednosti zajedničkog, općeg dobra, tolerancije, solidarnosti, društvene pravednosti, suodgovornosti.

4. 4 Uočiti iskustva solidarnosti koja već žive među nama

Duhovni su učitelji, od otaca pa dalje, imali i fini osjećaj da umiju zamijetiti ono što već jest. Odgovorno i zahvalno su isticali već ostvarene modele, kao i one postojeće koje zamjećuju u svom vremenu, i uzimali su ih kao nadahnuće da bolje odgovore novim izazovima i novim situacijama koje trebaju solidarnost. Smatram da je i to silno važno, jer upravo dubljim upoznavanjem tih modela, i traženjem nadahnuća u njima, može se puno pomoći formaciji za civilizaciju ljubavi. No u svemu tome uvijek su znali odvažno i jasno naglašavati kako se vjera plaća životom, te kako odgovorno prihvaćanje evanđelja mijenja i međuodnose, upravo kako je to bilo i u počecima Crkve, kako nam to osobito opisuju Djela apostolska (usp. Dj 2,42-47).

Ima još nešto što duhovni učitelji snažno naglašavaju, a to je da solidarnost nije povremena aktivnost, nego da je to upravo taj novi evanđeoski stil života. Ima i konkretnih potreba kad treba potaknuti i solidarnost *ad hoc* i oni ih itekako zamjećuju i za njih su odgovorni, ali njima je puno više stalo do toga da formiraju za takvu solidarnost koja je trajni način življenja. Stoga oni solidarnost kao jednu od temeljnih dimenzija kršćanstva, kako smo već spomenuli, ne utemeljuju prije svega na trenutačnim potrebama i konkretnim situacijama, nego puno više na vjeri u zbilju trajne Božje solidarnosti s nama ljudima.

U tom nastojanju oni napose duhovnošću skromnoga života – duhovnošću Izlaska, *itinerancije-nomadstva* – žele pomoći zaživljavanju tog novog stila života, a to se onda nadovezuje i na solidarnost sa svim stvorenjima, osobito na skrb za sve stvoreno.

Jednako tako u duhovnih učitelja zamjećujemo poticaje da se kršćani udružuju, jer da bi se moglo snažnije utjecati na javno mnijenje, na novi mentalitet i novi stil života, nije dovoljno samo pojedinačno djelovanje. Smatram to osobito važnim naglasiti danas, jer se još uvijek rado ističe kako se ono glavno događa u savjesti i u životu pojedinca. To stoji, ali djelovanje je učinkovitije kad se povezuju napori i inicijative pojedinaca. Jasno, za njih to nije samo pitanje veće učinkovitosti i snažnije organizacije, nego pitanje istinitosti vjerničkoga života komu je ipak temeljni model trojstveni život u Bogu. Stoga solidarnost treba postati trajan stil življenja i ponašanja želi li barem donekle utjecati na život pojedinca (pa i onih koji su solidarni), skupina i struktura, jer povremene geste solidarnosti redovito ne diraju čovjekovu dubinu, a još manje stvaraju novi mentalitet.

Summary

SOLIDARITY FROM THE CHRISTIAN SPIRITUALITY PERSPECTIVE: FROM THE PATRISTIC PERIOD TO OUR TIMES

The author in his article »Solidarity from the Perspective of Christian Spirituality« considers the contemporary concept and significance of solidarity as an important sign of the times, and that there is a progressive development of a new personal and social awareness of responsibility towards one another, especially an awareness of various categories of the needy not only at the level of Christian responsibility, but also socially, economically and politically.

The author is foremost concerned with the theological-anthropological aspect of solidarity as it is found in the Bible, and which the holy fathers theologially examine. They show how the faith experience in God who is in solidarity with man, influences the believer and gives him a motive to live in true solidarity with mankind. The history of salvation is a gradual revelation of God who reveals himself to man as a God of solidarity who gradually enters a person's life, and who in Christ Jesus, completely accepts him mutually shares with man all that is human, except sin. Having created man, God calls him to become a partner in the careful governance of the world (cf. Gen 2:15). In as much as he is the image of God (cf. Gen 1:26) man is a co-speaker that God endows him to himself. He is a co-speaker who, being the only creature among creation, is able to hear God who speaks and answers him, and enters with him into a communal relationship. Solidarity established in this way between God and man, has its foundation in the person's structure of relatedness and community with God. This is the source of man's relationship with other people and creation and is also the basis and model for every other form of soli-

ilarity. Therefore, we are allowed to concede that solidarity is not a directive, it is not only an urgent need for the present moment, but is a question of authentic Christian life.

Based on this reality of faith, the holy fathers compose their theological reflections and teach that God's solidarity tends to be realised in two ways. Firstly, to share life with all that is, all that has and that does (to be for someone or something), and being completely generous in giving of self (to be for someone or something). The Holy Fathers have it in mind to formularise this into a real form of solidarity (1st and 2nd part of article).

On the basis of patristic texts, it is suggest that solidarity is understood as an individual's attitude towards life and mankind, promoting the general good understood to be the development and growth of the whole person and all people, while not accepting the logic of division, superiority or greed to the detriment of others. Even though all Christian spirituality and religious life, stretching from the apostolic times until today, is based on revelation, without which the basic principles of Christian spirituality cannot be correctly comprehended, indeed, even this is not adequate because as Christians we believe that »divine words grow in unison with the one the reads them« (St. Gregory the Great). This is especially true of so many Christians who seriously and generously live these words, enriching the biblical message by an evangelical life as shown by various historical examples of Christian spirituality, being particularly manifested through the lives of the holy fathers, monasticism and religious life. The author offers a brief outline primarily of a variety of accomplishments of solidarity through nearly fifteen centuries. From available sources it is evident that theological discourse in that period is not as intense as in the patristic times, although being astonishingly creative. As Christianity in that period influenced all areas of the life of persons and nations, it is clear that Christians for unique situations, looked to innovative types of responsible solidarity, evident from the brief history outline from the apostolic times till now (3rd part of the article).

Some of the considerations and models realised in the history of Christianity, as is pointed out in the 4th part of the article, can obviously be of help in contemporary theological discourse, especially when it comes to seeking and actualising new models of Christian solidarity for our times.

Key words: *solidarity, Christian spirituality, active love, ecclesiastical history, holy fathers, saints, formation for solidarity, realisation of solidarity.*